

סקירה משפטית פברואר 2026

השלום הוא הדרך דבר המערכת

החלל החטוף האחרון, רן גואילי, אותר והושב הביתה. הסיפוק והשמחה שבהשבת גופתו מהולים בעצב גדול על עצם מותו, כמו גם על מותם של כל החטופות והחטופים שהושבו מתים, ושיבתם לא החזירה חיים. המאבק להשבת החטופים, חיים ומתים, איחד שכבות רבות בעם כולו, שהתעטף בצהוב ויצא למחות ולהפגין בעקביות רבת רושם. בזמן שערך החיים נשחק עד דק, בטבח הנורא של השבעה באוקטובר ובמלחמת עזה העוקבת, מחזק לראות התלכדות אנושית אמיתית לטובת ערך משותף. ערך החיים זקוק בימים אלה לחיזוק ולטיפוח, שעה שאנשים מן השורה, חסרי כח או השפעה, חוזים בתדהמה בהרס שהמלחמה מייצרת. זהו ערך שראוי להמשיך ולהתלכד

סביבו. עתה, יש לשאוף שגם החיילים והחיילות ישובו מעזה בעודם בחיים. בטרם יחטפו או ימותו בשלל דרכי מלחמה. לא כי אין צורך בביטחון, או ברצועת-ביטחון-עוטפת-עזה, או בשמירה שוטפת על מדינת ישראל. אלא כי ערך החיים הגבוה-מכל מחייב את המדינה למצוא פתרונות ביטחוניים טובים יותר ממלחמת נצח עקובה מדם ונקמה, פתרונות ברי-קיימה לטווח ארוך, מבוססי הסדר מדיני ושלוש.

הסקירה המשפטית שלפניכם היא פרי עבודה של עמיתי המחקר הצעירים במרכז חת לחקר התחרות והרגולציה. אני מודה להם ולהן על עבודה מצוינת: רין מורקרנפל, הודיה אטיאס, עמית רויזמן, לינור נחמן, דניאל ברמן, אפיק להב, עמית ירון. אני מזמינה את הקוראות והקוראים לעיין בסקירה בסקרנות, ולגלות עניין גם בתקצירי המאמרים הצפויים לראות אור בקרוב בגיליון י"ב של כתב העת מחקרי רגולציה. זו גם ההזדמנות להפנות את תשומת הלב לקול קורא שפרסמנו לאחרונה למימון מחקרים בנושא "רגולציה של תשתיות", ראו בקישור: <https://tinyurl.com/bpaj7hkh>.

היו בטוב!

השופטת בדימוס ד"ר איריס סורוקר
ראשת מרכז חת לחקר התחרות והרגולציה

הון אנושי בהייטק הישראלי

בדצמבר 2025 פרסם בנק ישראל מחקר בנושא "הרכב ההון האנושי ופרמיית השכר במגזר ההייטק בישראל". המחקר מהווה חלק מסדרת "ניתוחי מדיניות וסוגיות מחקריות". נרשם בו כי הוא נולד מתוך הצורך לבחון את אופיו החריג של מגזר ההייטק הישראלי בהשוואה בינלאומית ואת ביצועיו ביחס ליתר ענפי המשק, במיוחד בתחום השכר. שלושת הממצאים המרכזיים העולים מהמחקר:

1. שיעור התעסוקה הגבוה בהייטק בישראל – 11% מהשכירים, חריג ביחס ל-OECD שם שיעור התעסוקה בהייטק הוא 4.4%.

2. פערי השכר בין ענף ההייטק ליתר מגזרי המשק התרחבו בעשור האחרון, והם נחשבים לחריגים גם בהשוואה למדינות OECD. במדינות הארגון השכר החציוני בהייטק גבוה פי 1.8 מהמוצע בשאר המשק, ובישראל הפער עומד על פי 2.7.

3. הגידול בפרמיית ההייטק – פער השכר שבין ההייטק לבין יתר המשק, בניכוי הבדלים במאפייני העובדים, נובע במידה רבה משינויים בטיב החברות והסטה של התעסוקה בהייטק לעבר חברות גדולות עם פריון ושכר גבוהים במיוחד ("חברות על").

המחקר מזהה תופעה מעניינת במשק התעסוקה הישראלי: מגזר ההייטק נהנה מצמיחה מואצת, פריון גבוה מאוד ורמות שכר מהגבוהות במשק. מגזר זה אחראי לכ-18% מהתמ"ג ו-60% מהייצוא. תשלומי המס של מגזר זה מהווים כ-24% מכלל תשלומי המס במדינה וכשליש מתשלומי מס ההכנסה. בד בבד, מרבית המגזר העסקי בישראל מתאפיין בפריון נמוך בהשוואה בין-לאומית. פערים אלו התעצמו כאשר בין השנים 2018 ל-2024 גדל מספר העובדים בהייטק ב-35% לעומת גידול של 10% בעובדים ביתר המשק.

המחקר בוחן כיצד ההון האנושי בישראל התפתח על פני זמן וסוקר את פערי השכר בין מגזר ההייטק ליתר ענפי המשק ואת מקורותיהם. החלק הראשון עוסק בהשוואה בינלאומית של הרכב כוח האדם במגזר ההייטק, תוך בחינת התפתחותו לאורך זמן, על בסיס סקר מיומנויות בינלאומי שנערך בשנים 2022-2023. סקר זה מציג ממצא מרכזי לפיו פערי השכר בין מגזר ההייטק ליתר ענפי המשק בישראל התרחבו לעומת העשור הקודם וישראל בולטת בפערים אלו גם בהשוואה בינלאומית. החלק השני של המחקר עוסק בניתוח עומק של המשק הישראלי, בהסתמך על נתונים של רשות המיסים לשנים 2022-2010 הכוללים מעקב אחר הכנסות כלל העובדים והחברות במשק. חלק זה בוחן את התרחבות פערי השכר בין עובדי ההייטק ליתר המגזר העסקי, תוך פירוק הפערים לרכיבים: עד כמה הם נובעים מהבדלים במאפייני העובדים (כישורים, השכלה) לעומת מאפייני החברות.

נמצא ששיעור המועסקים בהייטק הוא פי שניים וחצי מהמוצע במדינות OECD. המחקר מציג את מגזר ההייטק הישראלי כמצטיין מבחינת הון אנושי, אך חושף חריג במשק: מצד אחד מגזר ההייטק נהנה מצמיחה מואצת, פריון גבוה בקנה מידה בין-לאומי ורמות שכר מהגבוהות במשק, ומצד שני מרבית המגזר העסקי מתאפיין בפריון נמוך בהשוואה בין-לאומית. שיעור התעסוקה בהייטק בישראל, העומד על 11% מהמועסקים, הוא הגבוה ביותר מבין המדינות שנבדקו והוא פי שניים וחצי מהמוצע במדינות OECD (38 מדינות), העומד על כ-4.4% בלבד.

מגזר ההייטק מעסיק כ-11% מכלל העובדים במשק. המחקר בוחן את התפלגות העובדים לפי רמת יכולותיהם הקוגניטיביות, לא לפי תארים או מקצועות, אלא לפי שליטה ביכולות קריאה והבנה ויכולות מתמטיות וחשוביות, כפי שנמדדו במבחן סטנדרטי בינלאומי. הממצא המרכזי: 26% מהעובדים עם היכולות הגבוהות ביותר במשק (החמישון העליון) מועסקים בהייטק, שיעור הגבוה ביותר מבין מדינות ההשוואה. ריכוזיות זו עלתה בעשור האחרון מ-20% ל-26%. החריגות אינה בעצם

פערי השכר בין ענף ההייטק ליתר מגזרי המשק התרחבו בעשור האחרון, והם נחשבים לחריגים גם בהשוואה למדינות OECD

מגזר ההייטק נהנה מצמיחה מואצת, פריון גבוה בקנה מידה בין-לאומי ורמות שכר מהגבוהות במשק

השכר החציוני בהייטק גבוה פי 2.7 מהשכר החציוני בשאר ענפי המשק. בהשוואה בינלאומית מדובר בפער חריג, שכן במדינות מפותחות אחרות ממוצע היחס עומד על 1.8 בלבד

העובדה שההייטק מעסיק אנשים מיומנים, אלא בעוצמת הריכוז: למרות שההייטק מהווה רק 11% מהמשק, הוא מושך אליו יותר מרבע מכלל העובדים בעלי היכולות הגבוהות ביותר, ריכוזיות חריגה בהשוואה למדינות מפותחות אחרות. הפער ביכולות בין עובדי ההייטק לבין יתר העובדים בישראל הוא הגדול ביותר בהשוואה בינלאומית, כסטיית תקן מלאה, והוא משקף ריכוזיות יוצאת דופן של הון אנושי איכותי במגזר אחד.

השכר החציוני בהייטק גבוה פי 2.7 מהשכר החציוני בשאר ענפי המשק. בהשוואה בינלאומית מדובר בפער חריג, שכן במדינות מפותחות אחרות ממוצע היחס עומד על 1.8 בלבד. הפער הולך ומתרחב: בשנת 2014-2015 עמד היחס על 2.3, וכיום עלה ל-2.7. מגמה זו מעמיקה את הפערים של המשק הישראלי, כלומר את הפער בין מגזר ההייטק שנהנה מצמיחה מואצת, פריזון גבוה ורמות שכר גבוהות, לבין מרבית המגזר העסקי שמתאפיין בפריזון נמוך בהשוואה בינלאומית. המחקר מצא שהפער בשכר נשאר גבוה גם כאשר משווים עובדים בעלי השכלה, גיל ומיומנויות קוגניטיביות דומות. כלומר, הפער אינו רק תוצאה של יכולות גבוהות יותר אצל עובדי ההייטק, אלא גם של פריזון גבוה יותר בחברות ההייטק, המאפשר להן לשלם שכר גבוה יותר.

המחקר מזהה קבוצת חברות הייטק שמשלמות שכר גבוה במיוחד, המכונות "חברות על". חברות אלו מהוות כ-20% ממגזר ההייטק, ורבות מהן הן חברות בינלאומיות. הן מושכות את העובדים המיומנים ביותר במשק, ואחראיות לרוב הגידול בתעסוקה בהייטק בעשור האחרון. תופעה זו מחדדת בעיה כפולה: לא רק שההייטק מרכז את ההון האנושי המיומן ביותר בישראל, אלא שבתוכו עצמו מיעוט החברות שולט ברוב ההזדמנויות והשכר הגבוה.

על רקע פערים אלו ממליץ המחקר על מדיניות המתמקדת בהגדלת היצע כוח האדם המיומן בכל שלבי מערכת החינוך, בדגש על כישורי אנגלית, מתמטיקה, מדעי המחשב ובינה מלאכותית, לצד הכשרות לשיפור מיומנויות לאורך הקריירה.

למחקר ראו: "הרכב ההון האנושי ופרמיית השכר במגזר ההייטק בישראל", כתבו: גלעד ברנד, יותם פטרפרינד ואלעד דהמלאך, (דצמבר 2025). בנק ישראל, חטיבת המחקר, נייר מספר: 2025.07

על רקע פערים אלו ממליץ המחקר על מדיניות המתמקדת בהגדלת היצע כוח האדם המיומן בכל שלבי מערכת החינוך, בדגש על כישורי אנגלית, מתמטיקה, מדעי המחשב ובינה מלאכותית, לצד הכשרות לשיפור מיומנויות לאורך הקריירה

חוקר מלווה לחקירת הפצ'רית

בג"ץ דן בחודש האחרון בשורת עתירות שסבו על חקירת חשדות כנגד הפרקליטה הצבאית הראשית, עו"ד יפעת תומר ירושלמי, בנוגע להדלפת חומרי חקירה בפרשת "שדה תימן" והגשת תצהיר שקרי לבית המשפט. פרשת שדה תימן, בתמצית, עוסקת בחשדות כנגד חיילים בדבר התעללות בעצור פלשתינאי. השאלה שבית המשפט נדרש להתמודד עמה עוסקת בכשירות להתמנות כחוקר מלווה לחקירה רגישה זו.

בבג"ץ 3545-11-25 התבקש בית המשפט להורות ליועצת המשפטית לממשלה שלא לעסוק בחקירת נושאי ההדלפות על ידי הפרקליטה הצבאית הראשית. עתירה זו התייתרה שכן היועמ"שית הודיעה מיוזמתה שלא תעסוק בחקירה זו. בהמשך, בבג"ץ 18615-11-25 עתר משמר הדמוקרטיה הישראלית בדרישה לבטל את החלטת שר המשפטים למנות לליווי חקירת הפצ'רית את נציב תלונות הציבור על שופטים, כב' השופט בדימוס אשר קולה. השר נשען על סעיף 23(ד) לחוק שירות המדינה (מינויים), התשי"ט-1959, שקובע: "היה נושא משרה מנוע מלעסוק בעניין מסוים במסגרת תפקידו, רשאי השר, לאחר התייעצות עם נציב השירות, להטיל על עובד מדינה אחר למלא את התפקיד באותו עניין עד שתוסר המניעה". בג"ץ קיבל עתירה זו ופסק כי נציב תלונות הציבור על שופטים אינו יכול ללוות את החקירה. הטעם לכך נעוץ בסעיף 11(א)1 לחוק נציב תלונות הציבור על שופטים, התשס"ב-2002, המייחד את משרת הנציב ואינו מתיר לו לכהן במקביל בתפקיד נוסף. כב' השופטת י' וילנר ציינה

משטרת ישראל

כי הוראת-חוק זו היא גורפת וחד משמעית, וכי תכליתה היא שמירה על אמון הציבור, מניעת ניגוד עניינים ווידוא כי מלוא מרצו של הנציב יוקדש לתפקידו העיקרי.

בג"ץ התייחס בפסק-דין זה לעצם מינויו של חוקר מלווה בידי שר המשפטים. מהלך זה נתפס כחריג. כב' הש' י' וילנר עמדה על העיקרון הדמוקרטי האוסר התערבות של גורמים פוליטיים בחקירות פליליות, זאת מכח עקרון שלטון החוק, שכן חקירה פלילית צריכה להיעשות על ידי גורמי האכיפה שמונו לכך לפי דין, המשטרה והפרקליטות. האינטרס הציבורי הוא שהחקירה תהא אמינה ונקייה מהטיה פוליטית, תונע בהתאם ליסודות העבירה הרלוונטית ולא לפי שיקולים פוליטיים. שר המשפטים אמנם מוסמך להפעיל את סמכות המינוי לפי סעיף 23(ד) לחוק שירות המדינה (מינויים), ואולם סמכות זו מוגבלת ל"מקרה נדיר שבנדירים", תוך הדגשה שהגורם שימונה צריך לפעול באופן עצמאי לחלוטין. כדי למזער את הפגיעה בעצמאות הגורם החוקר, בית המשפט מנה מספר מגבלות התחומות את המינוי בידי שר המשפטים. ואלה יפורטו כדלקמן: ראשית, על השר להעדיף מינוי מתוך היעוץ המשפטי או הפרקליטות, וחריגה מכלל זה דורשת הצדקה מובהקת. שנית, על המתמנה להיות עובד מדינה בכיר, משפטן מובהק, שתחום עיסוקו כרוך בהפעלת שיקול דעת בתחום התביעה או החקירה הפלילית. בנוסף, הוטל איסור להעביר סמכות פיקוח בחקירה פלילית לעובד מדינה בעל זיקה פוליטית, בעבר או בהווה, וכן איסור להפעיל את הסמכות כאשר מושא החקירה הוא גורם פוליטי. כב' השופט שטיין הוסיף כי המתמנה צריך להיות בעל כשירות ומעמד קרובים ככל האפשר לאלה של פרקליט בכיר.

עתירה מאוחרת בפרשה הנ"ל התייחסה למינוי של כב' הש' בדימוס בן-חמו לפקח על החקירה הפלילית הנדונה. לשכת עו"ד והתנועה למען איכות השלטון בישראל עתרו לבג"ץ בדרישה לבטל מינוי זה. העותרות טענו כי המינוי אינו עומד בתנאי המהותי שנקבע בפסק הדין בעניין **משמר הדמוקרטיה**, שלפיו הסמכות לפקח על חקירה צריכה להימסר לעובד מדינה בכיר. עוד נטען כי השופט בדימוס בן-חמו נגוע בזיקה פוליטית לשר, כמועמד לשעבר מטעם הליכוד לראשות עריית טבריה. מנגד, שר המשפטים השיב שמסגרת האפשרויות שהותיר בג"ץ למינוי היא מצומצמת מאוד, וכי פנה למספר רב של בכירים במערכת המשפט בעבר ובהווה בניסיון להביאם להסכמה למינוי, אך רבים סירבו. עוד נטען כי השופט בדימוס בן-חמו הוא בעל ניסיון מקצועי ורלוונטי כזה העומד באמות המידה שנקבעו בפסק הדין, וכי לא מדובר במינוי עם שיוך פוליטי (בג"ץ 58681-11-25, 64154-11-25). כב' השופטת וילנר פסקה שלא ניתן למנות כחוקר מלווה מי שייקלט לשירות המדינה רק לצרכי התפקיד ובאופן זמני, וכי הדין מחייב למנות לתפקיד משמעותי זה אדם המכהן בפועל כעובד מדינה בכיר. זאת, מבלי להטיל דופי בניסיונו המקצועי של כב' הש' בדימוס בן-חמו, הרי שהתפקיד מחייב הפעלת שיקול דעת בתחום התביעה או החקירה הפלילית, וספק רב אם עברו הרחוק כתובע משטרתי הוא מספק. לפיכך, מינוי זה נפסל. לאחרונה הוגשה בקשה מצד שר המשפטים לבג"ץ לבחון מחדש את הטלת התפקיד על כב' הש' בדימוס אשר קולה, באופן שיצא האחרון לחופשה מתפקידו כנציב תלונות הציבור על שופטים לתקופה קצובה מראש. בקשה זו נדחתה בנימוק שבג"ץ אינו נדרש לדון פעמיים בעניין שכבר הוכרע. צוין כי פתוחה בפני השר הדרך לפנות לבג"ץ בבקשה שימנה גורם מלווה לחקירה בהתאם לסמכותו הכללית לפי ס' 15(ג) לחוק-יסוד: השפיטה (בג"ץ 18615-11-25).

ראו:

בג"ץ 3545-11-25 ח"כ אביחי בוארון נ' היועצת המשפטית לממשלה מיום 16.11.2025;

בג"ץ 18615-11-25 **משמר הדמוקרטיה הישראלית (ע"ר) נ' שר המשפטים מיום 16.11.2025;**

בג"ץ 18615-11-25 **משמר הדמוקרטיה הישראלית (ע"ר) נ' שר המשפטים מיום 23.12.2025**

האינטרס הציבורי הוא שהחקירה תהא אמינה ונקייה מהטיה פוליטית, תונע בהתאם ליסודות העבירה הרלוונטית ולא לפי שיקולים פוליטיים

כב' השופטת וילנר פסקה שלא ניתן למנות כחוקר מלווה מי שייקלט לשירות המדינה רק לצרכי התפקיד ובאופן זמני, וכי הדין מחייב למנות לתפקיד משמעותי זה אדם המכהן בפועל כעובד מדינה בכיר

שיוויון תחת האלונקה

לאחרונה בג"ץ התמודד שוב עם השאלה הטעונה, אם הממשלה רשאית להימנע מלגייס תלמידי ישיבות (בג"ץ 5819/24 התנועה למען איכות השלטון נ' שר הביטחון מיום 19.11.25).

פסק הדין עוסק באכיפתה של חובת הגיוס הסטטוטורית על תלמידי ישיבות חרדים, שעה שאין מסגרת חוקית המסמיכה את הממשלה להעניק להם פטור גורף, במיוחד על רקע צרכים ביטחוניים שהתחדדו בזמן המלחמה. העותרים בהליך זה הם ארגונים ציבוריים ואזרחיים, שטענו כי הימנעות המדינה מגיוס חרדים ומהפעלת סנקציות כנגד משתמטים מהווה "אכיפה בדרנית" פסולה המגדילה את חוסר השוויון בנטל השירות. אי-השוויון מחריף שעה שהמדינה נמצאת בלחימה מתמשכת המצריכה גיוס רחב ומייד. נטען כי במצב בו החוק מחייב גיוס לכול, לא ייתכן שהמדינה תמשיך לממן תשלומים שונים לישיבות ותימנע משימוש בסנקציות כלכליות ופיליות כנגד סרבני גיוס. העתירה ביקשה להחיל ולאכוף חובת גיוס מלאה בכל האמצעים העומדים לממשלה כרשות מבצעת. החוק עליו נסמכת העתירה הוא חוק שירות בטחון (נוסח משולב), התשמ"ו 1986.

ביום 30.6.2023 פקע תוקפו של פרק ג' לחוק שירות בטחון. פרק זה עסק בשילוב בוגרי ישיבות ומוסדות חינוך חרדיים והיווה בסיס לקבוע יעדי גיוס ולהעניק דחיות שירות ופטורים לתלמידי ישיבות. עם פקיעת ההסדר נוצר חלל חקיקתי, אותו ביקשה הממשלה למלא באמצעות החלטה מס' 682: במסגרת החלטה זו, הנחתה הממשלה את שר הביטחון וצה"ל להימנע באופן גורף מאכיפת חוק שירות בטחון על תלמידי הישיבות עד לסוף מרץ 2024, וזאת בהמתנה לגיבוש חקיקה חדשה.

בבג"ץ 6198/23 נדחה מהלך זה על הסף, עת נפסק כי בהיעדר מסגרת חקיקתית בתוקף, אין לרשות המבצעת סמכות להורות על אי-אכיפת החוק. בית המשפט קבע כי החלטת ממשלה 682 בטלה, וכי הימנעות מגיוס מגזר שלם ללא חוק מסמך עולה כדי אכיפה סלקטיבית פסולה. כפועל יוצא מפסיקה זו, ולאחר שהוצא צו על-תנאי בעתירות הנוכחיות, הודיעה המדינה כי בחודש יולי 2025 נשלחו צווי גיוס לכלל הקבוצה הרלוונטית (כ-54,000 צוים), ובכך החל יישום חובת הגיוס על תלמידי הישיבות.

עמדת המשיבים בעתירות (ממשלת ישראל, צה"ל ושר הביטחון) היא שחובת הגיוס חלה באופן שוויוני על בני הציבור החרדי וכי אין סמכות למתן פטור גורף. עם זאת, יישום הגיוס חייב להיעשות בהדרגתיות בהתאם ליכולות הקליטה של צה"ל, ולכן אין מקום להתערבות שיפוטית בקצב שליחת צווי הגיוס, מה גם שדרישה זו התייתרה לאחר שנשלחו צוים לכלל המועמדים הרלוונטיים. במישור האכיפה הכלכלית, הממשלה טענה שאין להפעיל סנקציות מנהליות ללא חקיקה, וכי הדרך היחידה לפתרון הבעיה היא באמצעות השלמת חוק גיוס חדש.

בפסק-הדין, כב' השופט נ' סולברג הטיח ביקורת על התנהלות הממשלה בסוגית הגיוס, שלשיתתו אינה מתחשבת במצב הביטחוני והמוסרי בו נמצאת מדינת ישראל כיום. הדיון אינו מתמצה בשיוויון אזרחי אלא כרוך בצורך קיומי שנוול מתוך מחסור בחיילים בעקבות מלחמת חרבות ברזל והטלת עומס רב על משרתי המילואים. לדבריו, חוק שלא נאכף עדיף שלא ייחקק וחוק על הנייר שאינו מיושם אינו פוטר את הממשלה מטיפול בסוגיה הקיומית. לפי הנתונים שאינם שניים במחלוקת, חובת הגיוס לא נאכפת באופן שוויוני ואפקטיבי. בית המשפט מתבשר מדי שנה בדבר הבטחות על הליכי חקיקה מבלי שיש "חדש תחת השמש". ההשלכה היא הימנעות נמשכת מלממש ולהגשים את חוק תקף ומחייב. סנקציות כלכליות, קרי, שלילת הטבות, תהווה בסיס התחלתי לצעדים מהותיים לשינויי. בקשר לטענה הדתית כנגד חוק הגיוס, כב' השופט סולברג פסק כי מנקודת מבטה של התורה אין קונפליקט: במלחמה תלמידי חכמים צריכים להשעות את לימודיהם. לפיכך, המדינה חייבת לפעול באופן אישי נגד כל מי שקיבל צו גיוס ולא התייצב, והפעולה תידרש לכלול שני סוגים ענישה - פלילית וכלכלית. ענישה פלילית תכלול מעצר על ידי המשטרה ומשפט וענישה בהתאם

**במצב בו החוק מחייב גיוס לכול,
לא ייתכן שהמדינה תמשיך לממן
תשלומים שונים לישיבות ותימנע
משימוש בסנקציות כלכליות ופיליות
כנגד סרבני גיוס**

**המדינה חייבת לפעול באופן אישי נגד
כל מי שקיבל צו גיוס ולא התייצב,
והפעולה תידרש לכלול שני סוגים
ענישה - פלילית וכלכלית**

הרשות המבצעת אינה רשאית לפטור מגזר שלם מחובה סטטוטורית ללא הסמכה מפורשת בחוק ומכוח שיקול דעת מנהלי בלבד

לצורך. הענישה הכלכלית תבוא לידי ביטוי בפגיעה בכיס שתגרור שלילה של הטבות כספיות. הסעד שניתן הוא צו מוחלט המחייב את המדינה לנקוט צעדי אכיפה אישיים ואפקטיביים כלפי מי שהוצאו להם צווי גיוס ולא התייצבו בהתאם.

פסק הדין מהווה חזרה לעקרונות היסוד שנקבעו עוד בבג"ץ 3267/97 רובינשטיין נ' שר הביטחון (1998). בהלכת רובינשטיין נפסק, כי הרשות המבצעת אינה רשאית לפטור מגזר שלם מחובה סטטוטורית ללא הסמכה מפורשת בחוק ומכוח שיקול דעת מנהלי בלבד. בית המשפט קבע כי סוגיה עקרונית ושנויה במחלוקת חייבת להיות מוכרעת בחקיקה ראשית של הכנסת. פסק הדין הורה לממשלה ליזום "אכיפה משלימה" ולהימנע ממדיניות של עצימת עיניים כנגד ביזוי חוק קיים.

האם ניתן להניח כי בעתיד נראה גיוס חרדים המוני? התשובה טמונה בנחישות האכיפה של הסנקציות הכלכליות שהתווה בית המשפט, ובמידת הציות של הדרג הפוליטי להוראה לשלול את צינורות החמצן הכלכליים של צעירים המסרבים להתגייס.

לפסק הדין ראו: [בג"ץ 5819/24 התנועה למען איכות השלטון נ' שר הביטחון \(מיום 19.11.2025\)](#)

להלכת רובינשטיין ראו: [בג"ץ 3267/97 אמנון רובינשטיין נ' שר הביטחון \(מיום 9.12.1998\)](#)

כן ראו: [בג"ץ 6198/23 התנועה למען איכות השלטון בישראל ו-391 ואח' נ' שר הביטחון \(מיום 26.06.2024\)](#)

מושב זכאי לפיצוי בגין לשון הרע

לאחרונה דן בית המשפט העליון בשאלה, אם תאגיד זכאי לפיצוי בגין נזק לא ממוני שלטענתו נגרם לו כתוצאה מפרסום לשון הרע, או שמא פיצויים לא ממוניים מסוג זה שמורים לבני אדם בלבד ואין לפצות ישות מלאכותית על נזק שאינו כלכלי.

האגודה השיתופית רמת רזיאל הגישה תביעת לשון הרע לבית משפט השלום בירושלים נגד בני הזוג יוסף ואיירין גרנות (ת"א 52170-06-17 אגודה שיתופית רמת רזיאל נ' גרנות, מיום 28.3.2023). רמת רזיאל הוא מושב המאורגן כאגודה שיתופית, והחברים מנהלים יחד את ענייני היישוב באמצעות ועד נבחר. גרנות רכשו קרקע במושב אך בקשתם להתקבל כחברים באגודה – נדחתה. הסיורב יצר סכסוך ממושך בין גרנות לבין האגודה והוועד שלה, שכלל הליכים משפטיים ומאבק ציבורי בתוך המושב. במהלך הסכסוך הפיצו גרנות מכתבים והודעות נגד האגודה בקרב תושבי המושב – כמאה ועשרים חברים. הפרסומים הופצו בתליית מכתבים במקומות ציבוריים במושב ושליחת הודעות דוא"ל, וחלקם אף הגיעו מחוץ למושב. התביעה התייחסה לארבעה פרסומים שבהם האשימו גרנות את האגודה והוועד במעשים חמורים: הפרסום הראשון כלל האשמות לפיהן האגודה קיימה אסיפה כללית מזויפת, הפיצה שקרים בנוגע לחלוקת רווחים וגביית ארנונה, והשתמשה בכספי התושבים לניהול תביעות סרק נגד גרנות. נכתב כי חברי הוועד נטלו כספים לכיסיהם ושילמו לעצמם משכורות מנופחות. בפרסומים נוספים הואשמו חברי הוועד בהשתלטות על שטחים ציבוריים, בשימוש בכספי האגודה להכשרת עבירות בנייה שביצעו, בשליחת פקחים כדי להפיל את גרנות ובהעלאת עלילות שווא נגדם. באחד המסמכים תיארו גרנות את התנהגות הוועד כלפיהם כ"התעללות" הנובעת מ"אובססיה". גרנות טענו להגנתם כי הפרסומים שפרסמו משקפים את האמת וכי פעלו בתום לב. האגודה טענה כי גרנות ידעו שחלק מטענותיהם אינן נכונות, וכי הפרסומים פגעו קשות בחיי הקהילה במושב.

בבית משפט השלום הדיון התפצל לשניים: תחילה נבחנה השאלה אם הפרסומים מהווים לשון הרע (שאלת החבות), ולאחר מכן נבחן הנזק שהאגודה טענה שנגרם לה. בהחלטה מיום 27.2.2022 בשאלת החבות, קבע בית המשפט כי לא הוכח שגרנות אחראים לפרסום הראשון, אולם שלושת הפרסומים האחרים מהווים לשון הרע. בית

הפרסומים הופצו בתליית מכתבים במקומות ציבוריים במושב ושליחת הודעות דוא"ל, וחלקם אף הגיעו מחוץ למושב

המשפט דחה את טענת גרנות כי דבריהם משקפים אמת, לאחר שמצא כי ידעו שחלק מטענותיהם אינן נכונות. כך, גרנות טענו כי כשכתבו שכספים הוכנסו "לכיסים" התכוונו לחשבון האגודה ולא לכיסי חברי הוועד, אולם במהלך המשפט הודו, שלא הכירו את המונח "חשבון האגודה" בעת כתיבת הפרסום, ולכן לא יכלו להתכוון אליו. בית המשפט קבע כי לא עומדת לגרנות הגנת "אמת בפרסום" הקבועה בסעיף 14 לחוק איסור לשון הרע, תשכ"ה-1965, ואף לא הגנת תום הלב המעוגנת בסעיף 15 לחוק. בפסק-דין מיום 28.3.2023, לאחר הכרעה בשאלת החבות, קבע בית המשפט כי האגודה הוכיחה נזקים משמעותיים שאינם כספיים, ובהם: פגיעה באווירה במושב, יצירת פילוג בין התושבים והימנעות תושבים מלהתנדב לוועד מחשש שגם הם יושמצו. בית המשפט חייב את גרנות לפצות את האגודה בסך 80,000 ש"ח לפי סעיף 7 לחוק איסור לשון הרע.

גרנות ערערו לבית המשפט המחוזי בירושלים וטענו כי תאגיד לא יכול לקבל פיצוי בגין נזק שאינו ממוני. לטענתם, תאגיד הוא ישות משפטית בלבד, ואין לו רגשות או כבוד שיכולים להיפגע. לכן הנזק היחיד שיוכל לתבוע בגינו הוא הפסד כספי. המערערים הפנו לסעיף 10 לפקודת הנזיקין הקובע כי "תאגיד לא ייפרע פיצויים בשל עוולה אלא אם גרמה לו נזק" וטענו כי המילה "נזק" מתייחסת לנזק ממוני בלבד. האגודה הגישה ערעור מטעמה וטענה כי הפיצוי שנפסק בבית משפט השלום אינו משקף את חומרת הפרסומים ואת הזדון שאפיין אותם, וכי היה מקום לקבוע שגם הפרסום הראשון נעשה על ידי גרנות. עוד טענה האגודה כי היא זכאית לפיצוי עבור כל סוגי הנזק, והדגישה כי מטרתה אינה להשיא רווחים אלא לנהל את חיי הקהילה במושב. בית המשפט המחוזי דחה את ערעורם של שני הצדדים, ופסק כי תאגיד יכול לתבוע פיצוי על נזק לא ממוני. בית המשפט עמד על כך שסעיף 7 לחוק קובע כי הנפגע מלשון הרע זכאי לפיצוי על כל נזק, מבלי שהמחוקק הגביל זאת לנזק ממוני (כספי). צוין כי תכלית הפיצוי היא לתקן את הפגיעה בשם הטוב, וזו היא רלוונטית גם לתאגיד (ע"א 15212-06-23 גרנות נ' אגודה שיתופית רמת רזיאל, מיום 7.10.2024).

גרנות הגישו בקשת רשות ערעור לבית המשפט העליון וטענו כי יש לקבוע הלכה לפיה תאגיד אינו זכאי לפיצוי בגין נזק לא ממוני. בית המשפט העליון דחה את הערעור וקבע כי תאגיד שנפגע מלשון הרע זכאי לפיצוי על נזק לא ממוני. כב' השופט אלכס שטיין, שכתב את פסק הדין העיקרי, ציין שסעיף 2 לפקודת הנזיקין מבחין בין "נזק" לבין "נזק ממון", ומכאן שהמונח "נזק" כולל גם נזקים שאינם כספיים. סעיף 10 לפקודה קובע כי תאגיד יכול לקבל פיצוי "אם נגרם לו נזק", מבלי להגביל זאת לנזק כספי. השופט שטיין הכיר בכך שלתאגיד אין נפש והוא אינו מסוגל לחוות עלבון, אולם הדגיש כי יש לו מוניטין ומעמד ציבורי. פגיעה במוניטין גורמת לתאגיד נזק ממשי גם כאשר אינה מתבטאת באופן מידי בהפסד כספי, שכן מאחורי התאגיד עומדים אנשים בשר ודם שהשקיעו בו את משאביהם. כב' השופטת רות רונן הצטרפה לתוצאה אך חלקה על החלת הכלל על כל סוגי התאגידים. לשיטתה, יש להבחין בין שני סוגי תאגידים: חברה מסחרית שתכליתה היחידה היא השאת רווחים אינה זכאית לפיצוי על נזק לא ממוני. לעומת זאת, תאגידים בעלי מטרת חברתיות, כגון אגודות שיתופיות, זכאים לפיצוי מסוג זה. כב' השופטת יעל וילנר הסכימה לתוצאה וציינה כי בנסיבות המקרה אין צורך להכריע בשאלת ההבחנה בין סוגי התאגידים.

פסק הדין נשען על הלכת פלבסקי (השופטים י' עמית, צ' זילברטל, א' רובינשטיין, מיום 4.8.2016), שהכריעה במחלוקת בדבר זכאותם של תאגידים לפיצויים בגין לשון הרע. באותו עניין קבע בית המשפט העליון כי הזכות לפיצוי ללא הוכחת נזק לפי סעיף 7 לחוק איסור לשון הרע עומדת גם לתאגידים, שכן הוראות החוק הן מיוחדות הגוברות על המגבלות הכלליות שבסעיף 10 לפקודת הנזיקין. הלכה זו שימשה בסיס להכרעה בהליך הנוכחי: אם תאגיד זכאי לפיצוי ללא הוכחת נזק כלל, אין היגיון משפטי למנוע ממנו להוכיח את נזקיו הלא ממוניים ולהיפרע בגינם במסלול הרגיל הדורש הוכחת נזק לפי סעיף 7 לחוק.

לפסק הדין ראו: רע"א 41402-12-24 גרנות נ' רמת רזיאל כפר שיתופי של תנועת חירות בית"ר בע"מ מיום 09.11.2025.

תאגיד שנפגע מלשון הרע זכאי לפיצוי על נזק לא ממוני

חברה מסחרית שתכליתה היחידה היא השאת רווחים אינה זכאית לפיצוי על נזק לא ממוני. לעומת זאת, תאגידים בעלי מטרת חברתיות, כגון אגודות שיתופיות, זכאים לפיצוי מסוג זה

הזכות לפיצוי ללא הוכחת נזק לפי סעיף 7 לחוק איסור לשון הרע עומדת גם לתאגידים

בינה מלאכותית אינה ממציאה

בדצמבר 2025 פסק בית המשפט המחוזי בתל אביב כי בינה מלאכותית אינה יכולה להירשם כממציאה של פטנט (עש"א (מחוזי ת"א) 33353-05-23 ד"ר סטפן ל. ת'אלר נ' רשם הפטנטים, העיצובים וסימני המסחר, מיום 31.12.2025).

התוכנה בה מדובר, בשם DABUS, מופעלת על ידי ד"ר סטפן ת'אלר (Dr. Stephen Thaler) דוקטור לפיזיקה ומומחה לבינה מלאכותית מארצות הברית. ת'אלר הגיש בישראל שתי בקשות פטנט במסגרת Artificial Inventor Project יוזמה בינלאומית שמטרתה לגבש מדיניות בנוגע לזכויות קניין רוחני על המצאות שנוצרו באמצעות בינה מלאכותית. בבקשות ציין ת'אלר את עצמו כמבקש הפטנט ובעל הזכויות, אך במקום המיועד לרישום שם הממציא רשם את שם המכונה DABUS, תוך ציון כי האמצאה נוצרה באופן אוטונומי על ידי בינה מלאכותית. לשיטתו, הזכויות בפטנט הועברו אליו מכוח בעלותו על המכונה. בכך ביקש ת'אלר להציג מודל משפטי חדש: המכונה כממציאה, והאדם רשום כבעל הזכויות בפטנט. רשם הפטנטים דחה את הבקשות, וערעור הוגש לבית המשפט המחוזי.

בית המשפט ביסס את דחיית הערעור על שני צירים מרכזיים: לשון החוק ותכליתו. במישור הלשוני, חוק הפטנטים, תשכ"ז-1967 קובע כי "בעל אמצאה כשירת פטנט זכאי לבקש, לפי הוראות חוק זה, שיינתן לו פטנט עליה", ומגדיר "בעל אמצאה": "הממציא עצמו או הבאים מכוחו". המונח "ממציא" אינו מוגדר בחוק. בית המשפט פסק כי המשמעות הטבעית והרגילה של המונח "ממציא" מתייחסת לבן אדם.

במישור התכליתי, דברי הכנסת מיום 8.8.1967 (בדיון בקריאה שניה ושלישית) מראים שהמחוקק הדגיש את "ייחודו של הממציא" ואת "הגנה על זכות הממציא" שעה שקבע כי מגיש בקשה שאינו הממציא חייב להודיע כיצד היה לבעל האמצאה. הוראת סעיף 11(ב) לחוק הפטנטים, תשכ"ז-1967 נועדה, כפי שצוין בדברי הכנסת, לשמש "הגנה נוספת על זכות הממציא", באופן שהרשם יוכל "לעמוד על דרך גלגולה של האמצאה מידי הממציא אל מבקש הפטנט ועל ידי כך לשמור על זכויותיו של הממציא במידה שנתקפחו". ההנחה הבסיסית היא שלממציא יש "זכויות" שעליהן יש להגן. גישה זו אינה מתיישבת עם הכרה בבינה מלאכותית כ"ממציא", שכן המערכת הטכנולוגית חסרה ישות משפטית ואין לה זכויות שצריך להגן עליהן או צורך בהגנה משפטית. בנוסף, ממציא יכול להוריש, וכן לוותר על זכויותיו – פעולות משפטיות שרק בני אדם זכאים לבצע.

ת'אלר טען כי פרשנות שתאפשר הגנה על אמצאות בינה מלאכותית עולה בקנה אחד עם תכלית החקיקה לעודד ממציאים לגלות לציבור את אמצאתם. לטענתו, אם לא תינתן הגנה לאמצאות שנוצרו על ידי מכונה, יקטן התמריץ לפיתוח מכונות כאלה. בית המשפט דחה את הטענה בקבעו כי מכונה אינה זקוקה לתמריץ כלכלי או משפטי. בית המשפט לא בחן את כשירות האמצאה עצמה: אם היא חדשה, מועילה וניתנת לשימוש תעשייתי. הסירוב ניתן על הסף, על רקע היעדר ממציא אנושי. בית המשפט ציין כי אלמלא הבעיה של זהות הממציא, אולי הייתה מתבצעת בחינה רגילה של כשירות לפטנט. בית המשפט הוסיף שאמצאות רבות אמנם מיוצרות בעזרת כלים לא אנושיים וכשירותן לפטנט אינה שנויה במחלוקת. ואולם שעה שהתוכנה מחליפה את בן האנוש ואינה משמשת רק כלי עזר – אין לפנינו ממציא שניתן לרשום את הפטנט על שמו. פסק הדין אינו שולל את האפשרות לרשום פטנט על האמצאה שנוצרה בעזרת בינה מלאכותית, כל עוד ישנה מעורבות אנושית מספקת. השאלה היא, מהי רמת המעורבות האנושית הנדרשת. אף אם קו הגבול עשוי להיות מטושטש במקרים מסוימים, הרי שכאשר אין כל מעורבות אנושית, לא ניתן לרשום פטנט על האמצאה.

פסק דינו של בית המשפט בתל-אביב עולה בקנה אחד עם שורת פסקי דין שניתנו מעבר לים בבקשות שהגיש ת'אלר עצמו, ואשר דחו את רישום הבינה המלאכותית כממציא. בארצות הברית, בית המשפט לערעורים הפדרלי (United states court of appeals for the federal circuit) קבע כי יש לפרש את המונח "ממציא"

בית המשפט פסק כי המשמעות

הטבעית והרגילה של המונח "ממציא" מתייחסת לבן אדם

ההנחה הבסיסית היא שלממציא

יש "זכויות" שעליהן יש להגן. גישה זו אינה מתיישבת עם הכרה בבינה מלאכותית כ"ממציא", שכן המערכת הטכנולוגית חסרה ישות משפטית ואין לה זכויות שצריך להגן עליהן

כמתייחס ל"אדם אנושי בלבד (natural person) וכי אין לקבל לרישום אמצאות שנעשו על ידי מכונה; בקשתו של ת'אלר לדיון נוסף נדחתה על-ידי בית המשפט העליון של ארצות הברית ופסק דינו של בית המשפט לערעורים הפך לחלוט. ראו: [Thaler v. Vidal, 143 S. Ct. 2497 \(2023\)](#).

באנגליה, בית המשפט העליון אישר ביום 20.12.2023 הכרעות של הערכאות הקודמות, וקבע כי ת'אלר אינו יכול להיחשב כבעל זכויות אך ורק מכוח בעלותו במכונה. ראו: [Thaler v Comptroller-General of Patents, Designs and Trade Marks](#) [2023] UKSC 49.

נוספי כי בנובמבר 2025 פרסם משרד הפטנטים האמריקאי (USPTO) הנחיות מעודכנות בנוגע לאמצאות שנוצרו בסיוע בינה מלאכותית. העמדה שהוצגה היא חד-משמעית: רק אדם טבעי (natural person) יכול להיחשב "ממציא" לצורכי דיני הפטנטים. מערכות בינה מלאכותית לרבות בינה מלאכותית יוצרת אינן ממציאות, אלא נתפסות ככלים (instruments) המשמשים את הממציא האנושי, בדומה לציוד מעבדה, תוכנות מחשב או מאגרי מידע. ההנחיות מאמצות עיקרון ותיק בדיני הפטנטים האמריקאיים, לפיו ממציאים רשאים להשתמש בשירותים, ברעיונות ובסיוע של אחרים מבלי שמקורות סיוע אלה יהפכו לממציאים משותפים. ההנחיות מבהירות כי אין מבחן משפטי נפרד לאמצאות בסיוע בינה מלאכותית, וכי אותו סטנדרט חל על כלל האמצאות, ללא תלות באמצעים הטכנולוגיים שנעשה בהם שימוש בתהליך האמצאה.

לפסק הדין ראו:

עש"א (מחוזי ת"א) 33353-05-23 ד"ר סטפן ל. ת'אלר נ' רשם הפטנטים, העיצובים וסימני המסחר (מיום 31.12.2025)

בג"ץ מציב גבול לחיפוש בטלפון החכם

לאחרונה דן בג"ץ בעתירה שהוגשה על-ידי הסנגוריה הציבורית נגד היועצת המשפטית לממשלה, פרקליט המדינה ומשטרת ישראל, בטענה לפיה המשטרה אינה רשאית לערוך חיפוש בחומר מחשב ובטלפונים ניידים ללא צו שיפוטי, גם כאשר הנחקר מסכים לחיפוש (בג"ץ 8298-22 הסנגוריה הציבורית נ' היועצת המשפטית לממשלה, מיום 31.8.2025). בג"ץ ביטל את הנוהל המשטרתי שאפשר חיפוש דיגיטלי בהסכמה, וקבע כי חיפוש בחומר מחשב מחייב צו שיפוטי.

העתירה כוונה נגד הנחיית פרקליט המדינה ונוהל חטיבת החקירות שאפשרו למשטרה לבצע חיפוש בחומר מחשב, ובעיקר במכשירי טלפון ניידים של נחקרים, ללא צו שיפוטי ובהתבסס על "הסכמת" החשוד. מאז 2016 פעלה המשטרה לפי הוראת שעה פנימית שאישרה חיפוש באופן זה, ובהמשך עוגן ההסדר בהנחיית פרקליט המדינה 7.14 ובנוהל משטרתי מפורט משנת 2021, שקבע כי בהתקיים תנאים מסוימים (עילת חיפוש, הרשאת גישה, טופס הסכמה בכתב ועוד) ניתן לחדור לטלפון הנייד של החשוד מבלי לפנות לבית המשפט. הסנגוריה טענה כי מסגרת נורמטיבית זו סותרת חזיתית את סעיף 23א(ב) לפקודת סדר הדין הפלילי (מעצר וחיפוש) (נוסח חדש), תשכ"ט-1969, הקובע במפורש כי חיפוש בחומר מחשב לא ייעשה "אלא על-פי צו של שופט", וכי מדובר בפרקטיקה הפוגעת בזכות החוקתית לפרטיות של החשוד ושל צדדים שלישיים, על רקע יחסי הכוחות הבעייתיים בחדר החקירות והקושי לדבר על "הסכמה חופשית" בתנאים כאלה. המדינה, מנגד, ביקשה להגן על הנוהל בשם הצורך בכלי חקירה יעיל בעידן הדיגיטלי, וטענה כי חשוד רשאי לוותר על פרטיותו וכי ההסכמה מדעת יכולה לשמש מקור סמכות מספיק לחיפוש ללא צו.

המסגרת הנורמטיבית פשוטה לכאורה: סעיף 23א לפקודת סדר הדין הפלילי מסדיר חדירה לחומר מחשב. בסעיף קטן (ב) נקבע כי "לא ייערך חיפוש כאמור... אלא על-פי צו של שופט", שיפרט את מטרות החיפוש ותנאיו באופן שיצמצם את הפגיעה

רק אדם טבעי (natural person) יכול להיחשב "ממציא" לצורכי דיני הפטנטים

בפרטיות. בשונה מחיפוש "קלאסי" בחצרים או בכלים, שבו הדין מכיר במקרים מסוימים בחיפוש ללא צו, המחוקק בחר להחמיר כאשר מדובר בחומר מחשב, ולהתנות את החיפוש בפיקוח שיפוטי מראש. על רקע זה פרסמה משטרת ישראל בשנת 2016 הנחיה פנימית, שהוגדרה כהוראת שעה, והתירה לערוך חיפוש בחומר מחשב ללא צו, כאשר המחזיק במכשיר חתם על טופס "הסכמה מדעת". תנאי הנוהל כללו קיומה של עילת חיפוש, הרשאת גישה למכשיר, והחתמת הנחקר על טופס הסכמה. הנוהל נשען על תפיסה שלפיה זכותו של אדם לפרטיות היא וולונטרית, וניתן לוותר עליה באמצעות הסכמה חופשית; ואם כן: ההסכמה מחליפה את הדרישה לצו.

הסנגוריה הציבורית טענה בעתירה כי הנוהל סותר את לשונו ותכליתו של סעיף 23א(ב): כאשר המחוקק קובע במפורש שלא ייערך חיפוש אלא על-פי צו שופט, אין מקום ליצירת "מסלול עוקף" באמצעות נוהל פנימי. נטען כי חיפוש כזה פוגע בעוצמה בזכות לפרטיות, לא רק של החשוד עצמו, אלא גם של צדדים שלישיים שמידע עליהם מאוחסן במכשיר, ושאינן להם כל הזדמנות לומר את דברם. קשה לראות כיצד נחקר יכול "להסכים" לפגיעה בזכותם של אנשים אחרים, שאינם נוכחים ואינם מודעים לחיפוש. המשיבים – היועצת המשפטית לממשלה, פרקליט המדינה ומשטרת ישראל, ביקשו לעגן את הנוהל בלשון הפקודה ובפסיקה. לטענתם, סעיף 23א לפקודה אינו שולל במפורש חיפוש בהסכמה, אלא רק קובע מתווה כאשר אין הסכמה; וכשם שהפסיקה הכירה בכך שהסכמת מחזיק עשויה להוות בסיס לחיפוש בבית ללא צו (רע"פ 10141/09 בן חיים נ' מדינת ישראל מיום 6.3.2016). לצד זאת טענו כי מדובר בכלי חקירה יעיל, המשמש לעיתים גם לטובת הנחקר, המעוניין להציג ראיות מזכות ללא עיכוב.

חוות דעתו של המשנה לנשיא, כב' השופט נ' סולברג, אליה הצטרפו הנשיא י' עמית והשופט ד' מינץ, דחתה את טענות המשיבים מן היסוד. נקודת המוצא היא לשון הפקודה: החיפוש ייעשה "על-פי צו של שופט בלבד". לכך מצטרפת התכלית המובהקת של סעיף 23א: יצירת משטר מחמיר המכיר בסיכון המוגבר הטמון בחיפוש דיגיטלי, ומטיל על בית המשפט חובה לשקול מראש אילו נתונים מותרים לחיפוש, באיזה אופן ולאילו מטרות. נסיבות חקירתו של הסעיף מלמדות שהוא נועד להגביר את ההגנה על פרטיות, ולא לאפשר עיקוף של הפיקוח השיפוטי. במישור העקרוני עמד בית המשפט על תפקידו של עקרון חוקיות המינהל. כאשר מדובר בסמכות חודרנית, הפוגעת בזכויות חוקתיות, אין די בהסכמה פרטנית כדי להצדיק פעולה שאין לה עוגן בחקיקה מפורשת. פסק הדין הדגיש כי השאלה איננה אם פלוני מוכן לוותר על פרטיותו, אלא אם מלכתחילה ניתנה סמכות בחוק לבצע את החיפוש בדרך זו.

פסק הדין מתעכב על מהות ההסכמה בהקשר חקירתי. נחקר המצוי בחדר חקירות, לעיתים במעמד של מעצר, נתון מטבע הדברים בלחץ, בפער כוחות משמעותי ובתחושה שהמשך שיתוף הפעולה יפעל לטובתו. מסגרת כזו מקשה לראות בהסכמה כבחירה חופשית ומדעת. הספרות האקדמית שעליה הסתמך בית המשפט הצביעה כבר בעבר על המתח בין "הסכמה" פורמלית לבין המציאות הפסיכולוגית של נחקרים, ועל הסכנה בהפיכת ההסכמה למנגנון המחליש את ההגנה על זכויות יסוד דווקא במקום שבו היא צריכה להיות חזקה ביותר (ראו: עדי ריטיגשטיין-אייזנר, "האם הסכמת הנחקר יכולה להוות מקור סמכות לחיפוש בטלפון הנייד שלו", **מעשי משפט**, ח (2016) 131; יניב בן הרוש, "מה הבעיה בהסכמה לחיפוש משטרתי?", **הפרקליט**, נד (2016) 43; אסף הרדוף, "חזות של זכויות, מהות של צדק: סיפורה הרטורי והמהותי של ההכרעה הפלילית", **דין ודברים** ח 33 (אוגוסט 2014)).

נראה שפסק הדין מתכתב עם ממצאים אמפיריים עדכניים מתחום "הפסיכולוגיה של הציות". **במחקר שפורסם בארצות הברית** בשנת 2019, כמעט כל הנבדקים: 100 מתוך 103, הסכימו למסור את הטלפון האישי שלהם לחיפוש, ללא כל "אילוץ פורמלי". החוקרים מציגים שהממצא מצביע על פער בין התנהגות בפועל לבין הערכת הצופים: משתתפים שצפו מהצד היו בטוחים שרוב האנשים יסרבו. החוקרים מדגישים כי בני אדם נוטים להפריז בהערכת יכולתם של אחרים לומר "לא" לסמכות, ודווקא נחקרים,

כאשר המחוקק קובע במפורש שלא ייערך חיפוש אלא על-פי צו שופט, אין מקום ליצירת "מסלול עוקף" באמצעות נוהל פנימי. חיפוש כזה פוגע בעוצמה בזכות לפרטיות, לא רק של החשוד עצמו, אלא גם של צדדים שלישיים שמידע עליהם מאוחסן במכשיר, ושאינן להם כל הזדמנות לומר את דברם

נקודת המוצא היא לשון הפקודה: החיפוש ייעשה "על-פי צו של שופט בלבד". לכך מצטרפת התכלית: יצירת משטר מחמיר המכיר בסיכון המוגבר הטמון בחיפוש דיגיטלי, ומטיל על בית המשפט חובה לשקול מראש אילו נתונים מותרים לחיפוש, באיזה אופן ולאילו מטרות

המצויים במרחב כוחני, ייטו להסכים אף כשההסכמה אינה משקפת בחירה חופשית. המאמר מדגים עד כמה "הסכמה" בהקשר חקירתי היא תוצר של דינמיקה סמכותית ולא בהכרח ביטוי לאוטונומיה. למאמר ראו:

Roseanna Sommers & Vanessa K. Bohns, *The Voluntariness of Voluntary Consent: Consent Searches and the Psychology of Compliance*, 128 YALE L.J. 1962 (2019).
https://yalelawjournal.org/pdf/SommersBohns_w4cmjkwe.pdf

בפסק הדין שלפנינו, בית המשפט לא התעלם מההשלכות המעשיות של ביטול הנוהל המשטרתי. החשש הוא מאובדן כלי חקירה יעיל ושגרתי, וזאת לאחר הסתמכות רבת שנים מצד רשויות האכיפה על אפשרות החיפוש בהסכמה למטרת גילוי ראיות. כדי להימנע מזעזוע חד במערכת, נקבעה תקופת מעבר של שמונה עשר חודשים עד לכניסת ההלכה החדשה לתוקפה. פרק זמן זה מיועד לאפשר למחוקק לשקול אם לעדכן את ההסדר הסטטוטורי, ואם כן: כיצד לאזן מחדש בין צורכי אכיפת החוק לבין הזכות לפרטיות בעידן של טלפונים חכמים ומחשבים ניידים.

לפסק הדין ראו: בג"ץ 8298-22 הסנגוריה הציבורית נ' היועצת המשפטית לממשלה מיום 31.8.2025.

נשים והרבנות הראשית

פסק דין של בית המשפט העליון עוסק בשאלה, אם הרבנות הראשית לישראל רשאית למנוע מנשים לגשת בבחינות שהיא עורכת (בג"ץ 2688-19 אביטל אנגלברג נ' מועצת הרבנות הראשית לישראל מיום 14.07.2025).

מועצת הרבנות הראשית מפעילה מערך בחינות בנושא תלמוד והלכה. כל בחינה נערכת בפני עצמה וכן עשויה להיות שלב לקבלת תעודות הסמכה שונות כגון רב שכונה, רב מושב ורב עיר. התעודות מהוות אסמכתא לידע הלכתי שנצבר והן בעלות מעמד בציבור הרחב. למשל, תעודת הנקראת "יורה יורה" (מונח שנגזר מהשאלה אם מותר להורות הלכה), מקבילה לתואר אקדמי, ומעניקה זכאות לגשת למכרזים שמפרסמת הרבנות הראשית לתפקידים בהם התעודה מוגדרת כתנאי סף. קבלת תעודות מעבר במבחנים השונים היא בעלת השלכות על השתלבות במכרזים ציבוריים לתפקידים מקצועיים, הטבות תעסוקתיות וקביעת דרגות שכר שונות. התעודה מהווה אישור מנהלי אודות עמידה בבחינות ההלכה ובקיאיות בתלמוד ובידע.

העותרות הציגו עצמן כתלמידות חכמים בעלות ידע רב בלימוד תורה והלכה שלמדו במוסדות תורניים ובמדרשות ברחבי הארץ, אך נפסלו מלגשת למבחני הרבנות. העותרות טענו כי סירוב הרבנות לאפשר להן להיבחן, על אף שלא ביקשו לקבל הסמכה לתפקיד רשמי, מהווה אפליה חמורה וחסרת בסיס, פוגע בזכות לשוויון הנגזרת מחוק יסוד: כבוד האדם וחירותו וכן פוגע בחופש העיסוק באופן בלתי מידתי. המשיבה היא הרבנות הראשית, שטענה כי סמכותה החוקית לערוך בחינות נגזרת מסמכותה הדתית להסמיך רבנים, תפקיד המיועד על פי ההלכה לגברים בלבד. הרבנות טענה כי הבחינות אינן כלי להערכת ידע אקדמי בלבד, אלא שלב מהותי ובלתי נפרד מתהליך הסמכה לתפקיד רבני. לכן, טענה הרבנות, אין לה סמכות או חובה לבחון נשים שממילא אינן יכולות לכהן בתפקידי רבנות, שעה שלפי ההלכה היהודית נשים אינן יכולות להתמייין לתפקידים אלה. על כן, נטען לקיומו של שוני רלוונטי המצדיק לקיים מתווה של בחינות לגברים בלבד. מניעת גישת נשים למבחנים אלו לא עולה בגדר אפליה פסולה אלא הבחנה לגיטימית המבוססת על שונות רלוונטית לפי הדין הדתי. כפיית הרבנות לבחון נשים תפגע באוטונומיה ההלכתית שלה ובסמכותה הבלעדית לקבוע את גודל ההסמכה הרוחנית.

החשש הוא מאובדן כלי חקירה יעיל ושגרתי, וזאת לאחר הסתמכות רבת שנים מצד רשויות האכיפה על אפשרות החיפוש בהסכמה למטרת גילוי ראיות. כדי להימנע מזעזוע חד במערכת, נקבעה תקופת מעבר של שמונה עשר חודשים עד לכניסת ההלכה החדשה לתוקפה

על הרבנות חלה החובה לנהוג בשוויון באופן מלא, לרבות הענקת האפשרות לנשים לגשת לבחינות הסמכה ולקבל תעודות מסוגים שונים

העתירה לבג"ץ נדונה בהרכב של שלושה שופטים והתקבלה פה אחד. כב' השופט נ' סולברג התייחס למועצת הרבנות הראשית בישראל כאל רשות מנהלית הכפופה לכללי המשפט המנהלי. בתפקידה, הרבנות המעניקה תעודות ועורכת בחינות שיש להן משמעות מעשית חברתית ותעסוקתית. על הרבנות חלה החובה לנהוג בשוויון באופן מלא, לרבות הענקת האפשרות לנשים לגשת לבחינות הסמכה ולקבל תעודות מסוגים שונים. בג"ץ פסק כי סירוב הרבנות הראשית לבחון נשים חסר אחיזה בחוק וציין את תפקידה של הרבנות בקירוב הציבור לערכי תורה ומצוות. בית המשפט דחה את ניסיון הרבנות להציג הצדקה מהותית או הלכתית להבחנה מגדרית, בקבעו כי ההבחנה בין גברים לנשים בתחום הבחינות מהווה אפליה פסולה, המנוגדת לעקרון השוויון. כב' השופטת דפנה ברק-ארז אזכרה את חוק שוויון זכויות האישה, תשי"א-1951. סעיף 1 לחוק קובע: "דיו שווה יהיה לאשה ולאיש לכל פעולה משפטית". השופטת מציינת כי הרבנות הראשית אינה בבחינת גוף דתי גרידא, אלא מוסד ממשלתי רשמי המחוייב לנקוט בשוויון כלפי הנדרשים לשירותיו. בית המשפט הוציא על כן צו מוחלט, וחייב את הרבנות לאפשר לנשים לגשת לבחינות שהיא עורכת. הרבנות אמנם תמשיך למנות רק גברים לתפקידים רבניים, אך אין פירוש הדבר שהיא רשאית למנוע מנשים גישה להיבחן במבחנים שיש להם נפקות גם מחוץ לתפקידי רבניים רשמיים. לכן, יש להורות שנשים תוכלנה לגשת למבחנים באותם מועדים, לפי אותם שאלונים, על אותו חומר לימוד, ועל ידי אותם בוחנים, בדיוק כמו גברים.

הרבנות הראשית אינה בבחינת גוף דתי גרידא, אלא מוסד ממשלתי רשמי המחוייב לנקוט בשוויון כלפי הנדרשים לשירותיו. בית המשפט הוציא על כן צו מוחלט, וחייב את הרבנות לאפשר לנשים לגשת לבחינות שהיא עורכת

נציג בהקשר זה את מאמרו של אליעזר חדד העוסק בשינויים במעמד נשים בעת החדשה, שלפי הנתען מחריפים את הפער בין תפיסת השוויון הרווחת בחברה הישראלית לבין מעמד נשים בבתי הדין הרבניים. על רקע המצב בבתי המשפט הכלליים, שבהם נשים מכהנות כשופטות, בולט ביותר חסרונן של נשים דיינות בבתי הדין הרבניים. המאמר סוקר את האופנים שבהם הרחיבו פוסקי ההלכה במשך השנים את השתתפותן של נשים בהליך המשפטי. המחבר מצביע עלמרות קיומם של מקורות בהלכה היהודית המאפשרים קבלה של נשים לתפקידי שיפוט והפיכתם לחלק מהמבנה הארגוני בבתי הדין, מערכת הרבנות הממלכתית בישראל בוחרת לפרש ולהפעיל את הדין באופן שמדיר נשים מדינות. המאמר מחזק את הכרעת בג"ץ, בנימוק שהרבנות במשך שנים מעגנת אי שוויון מוסדי.

לפסק הדין ראו: [בג"ץ 2688-19 אביטל אנגלברג נ' מועצת הרבנות הראשית לישראל \(נבו 14.07.25\)](#).

למאמר ראו: [אליעזר חדד "השווה הכתוב אישה לאיש: על מעמדן של נשים בבתי דין רבניים", מחקר מדיניות 100, המכון הישראלי לדמוקרטיה \(2013\)](#).

הכביש למבשרת ציון

ערעור שנדון בבית המשפט העליון נסב על שאלה תכנונית: אם כביש למבשרת ציון, שנפתח כפתרון זמני במסגרת פרויקט תחבורתי, עשוי להישאר פתוח – למרות שלא תוכנן ככביש קבוע. הדרך הזמנית הפכה לנתיב תחבורתי פעיל, והמועצה המקומית ביקשה לשמרו. עמדתה נתמכה על ידי גורמי ביטחון, שטענו כי מדובר בציר חיוני לטיפול באירועי חירום. מנגד, גופי שמירת טבע התריעו כי הכביש עובר בתוך נחל ארזה, יוצר פגיעה קשה בבית גידול של חיות בר, קוטע את רצף השטח הפתוח ופוגע במערכות אקולוגיות רגישות. (ראו: ע"מ 52437-03-25 מועצה מקומית מבשרת ציון נגד החברה להגנת הטבע, מיום 23.10.2025).

בקשת המועצה להותיר את הדרך פתוחה נדונה בוועדה הארצית לתשתיות לאומיות. הוועדה החליטה בדצמבר 2022 ליתן הקלה, לפיה הדרך התיפתח לשנה אחת בלבד ולרכבי חירום בלבד. בהחלטה צוין כי מדובר בפתרון זמני עד לקידום תכנון מסודר. הובהר כי לפי החלטות התכנון המקוריות, הדרך הייתה אמורה להיסגר כבר באוגוסט 2022. בפועל, הכביש נותר פתוח לכלל כלי הרכב, משום שההחלטה לא הועברה לרשות התמרור ולא הוצבו במקום שלטי תנועה מתאימים.

בשנת 2023 הגישה המועצה המקומית בקשה להאריך את תוקף ההקלה בשנתיים נוספות, ולאפשר שימוש של כלל כלי הרכב בדרך. הוועדה החליטה באפריל 2024 לאשר את הארכה, תוך קביעה שניתן להותיר את הדרך פתוחה לכלי רכב פרטיים. בינואר 2025 התקיימה ישיבה נוספת שבה אושרה שוב פתיחת הדרך לכלל הרכבים. כך נוצר רצף של שתי החלטות שהרחיב את היקף השימוש בדרך, זאת למרות שהחלטות התכנון המקוריות הגבילו את השימוש בכביש הזמני לרכבי חירום בלבד.

החברה להגנת הטבע עתרה לבית המשפט לעניינים מנהליים כנגד החלטת הוועדה הארצית הנ"ל מינואר 2025, שאפשרה את פתיחת הדרך לכלל כלי הרכב. לטענת העותרת, החלטה זו, כמו גם קודמתה מאפריל 2024, התקבלו בהיעדר תשתית עובדתית מספקת ותוך סטייה מהחלטות תכנוניות קודמות, ובראשן ההחלטה משנת 2022, שהתירה שימוש בדרך לרכבי חירום בלבד. נטען כי בפועל נוצרה מציאות שבה דרך שנועדה לשמש פתרון זמני מופעלת באופן קבוע לכלל כלי הרכב, מבלי שנערכה בחינה סביבתית מקצועית ומקיפה ומבלי שנוקט הליך תכנוני מלא כנדרש.

בית המשפט לעניינים מנהליים קיבל את העתירה באופן חלקי, וקבע כי הדרך תישאר פתוחה לרכבי חירום בלבד (עת"מ (מחוזי י-ם) 7635-06-24 **החברה להגנת הטבע נ' ועדת המשנה להקלות של הוועדה הארצית לתכנון ובניה של תשתיות לאומיות ואח'**, מיום 30.01.2025). בית המשפט ציין כי הוועדה סתה מהתכנון המקורי מבלי שהוצג בסיס עובדתי מספק המצדיק את השינוי. חוות הדעת המקצועיות תמכו בסגירת הדרך לכלי רכב פרטיים: יועצת תחבורה מטעם משרד התחבורה הבהירה כי פתיחת הכביש לכלל הרכבים עלולה להכביד על עומסי התנועה וכי תרומתו התחבורתית היא שולית. חוות דעת סביבתית של רשות הטבע והגנים קבעה כי הפגיעה בבית הגידול בנחל ארזה היא ממשית ואף בלתי הפיכה. עמדת המפקח על התעבורה במשרד התחבורה הייתה כי הדרך לא תוכננה לשמש כציר מרכזי לאורך זמן ותשתיתה אינה מתאימה לעומסים כבדים. ד"ר יריב מליחי מרשות הטבע והגנים הצביע על נזק מצטבר למערכת האקולוגית בנחל ארזה, לרבות פגיעה במעברים אקולוגיים חיוניים. אמיר בלבן מהחברה להגנת הטבע עמד על הפגיעה ברציפות השטח הפתוח ובאקולוסיות בעלי החיים. גורמי הביטחון טענו כי הדרך חיונית למתן מענה מבצעי באירועי חירום.

בית המשפט לעניינים מנהליים קבע כי אין הצדקה תכנונית או סביבתית לפתיחת הדרך לכלל כלי הרכב, והורה על הגבלת השימוש בדרך לרכבי חירום בלבד, בהתאם לייעודה הזמני המקורי. ערעור על פסק הדין הוגש לבית המשפט העליון על ידי המועצה המקומית מבשרת ציון. לטענתה, החלטת הוועדה מינואר 2025, להתיר את ההקלה, היא החלטה מקצועית המצויה בליבת שיקול דעתה של רשות תכנונית, ולא היה מקום שבית המשפט יעמיד את שיקול דעתו תחת שיקול דעתו של מוסד התכנון. נטען כי הוועדה לא סתה סטייה מהותית מהתכנון המקורי, אלא אישרה ארכה זמנית בלבד, שנועדה לאפשר את השלמת הבחינה המקצועית. המשיבה בערעור, החברה להגנת הטבע, טענה כי מתן ארכות חוזרות לפתיחת הדרך חותר תחת עקרונות הזמניות, עד הפיכתו של פתרון זמני להסדר קבוע, מבלי שנוקט הליך תכנוני מלא כנדרש. עוד נטען כי פתיחת הדרך לכלל כלי הרכב גורמת לפגיעה סביבתית מתמשכת.

בית המשפט העליון, ברוב דעות של כב' השופטים יוסף אלרון ואלכס שטיין, קיבל את הערעור והותיר על כנה את החלטת הוועדה מינואר 2025. משמעות הדבר היא שהכביש יישאר פתוח לכלל כלי הרכב למשך תקופת ההקלה הזמנית בת השנתיים (מאפריל 2024). נקבע כי ההחלטה בעניין זה מצויה בשיקול הדעת המקצועי של הוועדה הארצית, וכי הוועדה איזנה בין חוות דעת מקצועיות סותרות. מקום שבו מוצגות בפני הוועדה עמדות מקצועיות מנוגדות, הכרעה ביניהן נתונה לוועדה ולא לבית המשפט, כל עוד אין חריגה מובהקת מסמכות או טעות קיצונית המצדיקה התערבות.

כב' השופט חאלד כבוב, בדעת מיעוט, סבר כי יש לדחות את הערעור ולאמץ את פסק הדין של בית המשפט לעניינים מנהליים, כך שהדרך תיוותר פתוחה לרכבי חירום בלבד, וזאת עד להשלמת הליך תכנוני מוסדר. השופט כבוב הצביע על כך שהוועדה

בית המשפט לעניינים מנהליים קיבל את העתירה באופן חלקי, וקבע כי הדרך תישאר פתוחה לרכבי חירום בלבד

הכביש יישאר פתוח לכלל כלי הרכב
למשך תקופת ההקלה הזמנית בת
השנתיים (מאפריל 2024). נקבע כי
ההחלטה בעניין זה מצויה בשיקול
הדעת המקצועי של הוועדה הארצית,
וכי הוועדה איזנה בין חוות דעת
מקצועיות סותרות. מקום שבו מוצגות
בפני הוועדה עמדות מקצועיות
מנוגדות, הכרעה ביניהן נתונה לוועדה
ולא לבית המשפט

הציגה באופן לא מדויק את עמדת משרד התחבורה, שהבהיר כי התרומה התחבורתית של הכביש זניחה, והתעלמה מעמדת יועצת התנועה במשרד התחבורה שהמליצה לסגור את הדרך לכלי רכב פרטיים. הוסף כי הוועדה לא נתנה משקל ראוי לחוות הדעת הסביבתיות שהתריעו על פגיעה אקולוגית ממשית.

תוצאת פסק דינו של בית המשפט העליון היא שהכביש למבשרת ציון נותר פתוח בשלב זה לכלל כלי הרכב.

בהקשר זה, נפנה למחקרם של רייזנר ומלקינסון משנת 2019 בתחום האקולוגיה המרחבית, שבחן את השפעתם של כבישים החוצים אזורי חורש ושטחים פתוחים על תנועת חיות בר בישראל. המחקר כלל הצבת מצלמות ניטור אוטומטיות במרחקים שונים מכביש פעיל, וכן בנקודות חצייה ובמעברים תת קרקעיים, במטרה לבחון כיצד מינים שונים משתמשים במרחב הכביש ובסביבתו. ממצאי המחקר הצביעו על דפוסי תגובה שונים בין מינים שונים. מינים מסוימים, ובהם צבאים וחזירי בר, נטו להפחית פעילות בסמוך לכבישים המאופיינים בתנועה תחבורתית אינטנסיבית ורציפה. לעומתם, מינים אחרים, כגון תנים ודורבנים, המשיכו לנוע במרחב ואף עשו שימוש בתשתיות המעבר הקיימות. מהמחקר עולה כי קיומו של כביש לא מוביל בהכרח לניתוק אקולוגי מלא, וכי עוצמת הפגיעה בבעלי החיים מושפעת מאופן השימוש התחבורתי בדרך, ובכלל זה היקף התנועה, תדירותה, סוג כלי הרכב ורמת ההפרעה הנלווית להם. ממצאי המחקר מאפשרים להעריך כיצד עשויה תנועת כלי הרכב בכביש למבשרת ציון להשפיע על חיות הבר באזור, ויש לקוות כי הוועדה תשקול היבט זה בהכרעתה לטווח הארוך. למחקר ראו: רייזנר, מלקינסון: *השפעת כבישים על פעילות חיות בר בבתי גידול מקוטעים, אופקים בגאוגרפיה* 95, 117-127 (2019).

לפסק הדין ראו: עע"מ 52437-03-25 *מועצה מקומית מבשרת ציון נ' החברה להגנת הטבע* מיום 23.10.2025

המדינה לא תשלם לספק שהגיש דיווח כוזב

לאחרונה דן בית המשפט העליון בסוגיה הנוגעת לסמכות המדינה לשלול כספי תמיכה מרשות מקומית, בשל חשד להגשת דיווחים כוזבים מצד ספק שירותי חינוך, וזאת אף כאשר חלק מהשירות ניתן בפועל. ההליך הציב שאלה עקרונית: שעה שנמצא שספק השירות דיווח באופן כוזב על חלק משעות הפעילות, האם המדינה רשאית לשלול את כלל התמיכה ולא רק חלק יחסי בגין החלק הכוזב? במוקד עמדה חב' י.א. דעת בע"מ – חברה פרטית שהתקשרה כזכיינית עם מספר רשויות מקומיות להפעלת תכנית העצמה לבגרות בשנת הלימודים תשע"ט. בעקבות גילוי ליקויים בדיווחי החברה, סירב משרד החינוך להעביר לרשויות המקומיות את כספי התמיכה שיועדו לתקצוב התוכנית.

הסכסוך הובא להכרעה שיפוטית, כאשר חב' י.א. דעת בע"מ הגישה עתירה מנהלית כנגד משרד החינוך וארבע רשויות מקומיות: עיריית ירושלים, חדרה, רמלה ונצרת, וביקשה לחייב את המשרד להעביר לרשויות את כספי התמיכה, בסכום כולל של כארבעה מיליון ₪. ברקע הסכסוך עמדה תכנית "העצמה לבגרות" (תה"ל) יוזמה חינוכית של אגף ילדים ונוער בסיכון במשרד החינוך, שנועדה לסייע לתלמידים מתקשים בכיתות י"א-י"ב להשיג תעודת בגרות ולמנוע נשירה. לקראת שנת הלימודים תשע"ט פרסם משרד החינוך קול קורא המזמין רשויות מקומיות להגיש בקשות לתקצוב לקראת פתיחת התוכנית. לפי הקול הקורא, הקורס יכלול 95-110 שעות הוראה פרונטליות ל-15-5 תלמידים, ועלותו תעמוד על 30,000 ₪ כולל מע"מ. הרשויות שקיבלו את התקציב חתמו על כתב התחייבות שבמסגרתו הסכימו כי משרד החינוך יהיה רשאי להפסיק, להקטין או לעכב את תשלום ההקצבה אם לא יעמדו בהתחייבותיהן (לרבות הגשת דוחות ביצוע, בקרה על נוכחות התלמידים, ושימוש בכספים למטרה לשמה ניתנו). חב' י.א. דעת בע"מ התקשרה עם ארבע

עוצמת הפגיעה בבעלי חיים מושפעת מאופן השימוש התחבורתי בדרך

רשויות מקומיות במתכונת "גב אל גב", כלומר, התשלום לחברה הותנה בכך שמשדר החינוך יעביר תחילה את כספי התמיכה לרשויות.

החברה טענה בעתירתה כי ביצעה את כל הקורסים ושעות ההוראה להם התחייבה, ואף מעבר לכך. נטען כי הדרישות החדשות להמצאת מסמכים ואסמכתאות לא עוגנו בקול הקורא ובהנחיות המקוריות, וכי שלילת מלוא התמיכה, חרף ביצוע לפחות 60% מהפעילות, אינה מידתית ומהווה חוסר הגינות. משרד החינוך השיב כי הדיווחים שהוגשו על ידי החברה באמצעות הרשויות המקומיות היו כוזבים. הפרשה התגלתה כאשר במחלקת הכספים של משרד החינוך התקבלה דרישת תשלום מעיריית חדרה שעוררה חשד. כשהעירייה נתבקשה לספק הבהרות, לא עלה בידה לספק את הנתונים. מנהלי בתי ספר בעיר הודו כי חתמו על דוחות הביצוע מתוך "אמון" בחברה וללא בדיקה ממשית, והעירייה עצמה כשלה מלהפעיל מנגנוני פיקוח נאותים, למרות שכבר בשנים קודמות הוער לה על אי-עמידה בתנאים. משרד החינוך שכר רואי חשבון חיצוניים לערוך ביקורת מקיפה, וזו חשפה תמונה עגומה של התנהלות החברה. הממצאים הצביעו על פערים דרמטיים בין הדיווחים שהגישה החברה לבין הביצוע בפועל. מתוך כ-14,758 שעות הוראה עליהן דיווחה החברה, נמצא כי כ-5,924 שעות (כ-40%) כלל לא בוצעו או דווחו באופן כוזב. בנוסף, החברה סירבה להעביר תלושי שכר ודוחות נוכחות בטענה שלא נדרשה לשמור מסמכים אלו, ואף טענה כי הנתונים "נמחקו בתום שנת הכספים" מתוכנת המחשב שלה. טרם פרסום דוח הביקורת הסופי, הצדדים הסכימו לאפשר לחברה הזדמנות נוספת להוכיח את טענותיה באמצעות העברת מסמכים לבדיקה חוזרת. החברה העבירה 404 תלושי שכר, 49 חשבוניות וקבלות, וכן "דוחות ביצוע מתוקנים". הבדיקה החוזרת העמיקה את החשדות: בניסיון ליישב את הפער המהותי שהתגלה בין היקף השעות הגבוה שדווח לבין השעות המועטות ששולמו למורים, העלתה החברה טענה על אודות שיטת חישוב שונה: דיווח לפי "שעה אקדמית" (45 דקות) לעומת תשלום למורים לפי "שעת שיעור" (60 דקות). הסבר זה נדחה, שכן גם לפי שיטה זו נותרו פערים בלתי מוסברים של מאות שעות, ובעיקר משום שהתברר כי הנתונים החדשים שהגישה החברה "שופצו" באופן מלאכותי ונרחב. מבדיקת רואי החשבון החיצוניים עלה כי ב"דוחות מתוקנים" חלו שינויים בהיקף של כ-70% ביחס לדיווחים המקוריים. שמות של עשרות מורים חדשים הוספו בדעיכת לדיווחים כדי "למלא חורים", לעיתים תוך הצגת "מורה נוסף" שלימד היקף שעות כפול מהמורה העיקרי, שמות מורים אחרים נגרעו ובמקרים מסוימים שונו לחלוטין נושאי הקורסים (למשל, קורס שדווח במקור באנגלית הפך לפתע לקורס במתמטיקה). לכך התווספה התנהלות מחשידה של החברה, שבתחילה סירבה להעביר תלושי שכר, לאחר מכן התנתה זאת בהשחרת פרטים ולבסוף טענה כי המידע "נמחק" – טענה שהופרכה כשהציגה נתונים סותרים. מכלול זה הוביל למסקנה כי הדיווחים אינם אמנים וכי נעשה ניסיון לייצר מצג שווא בדעיכת.

בהחלטה לשלול את התמיכה הכספית, משרד החינוך נסמך על הוראת תכ"ם 6.2.4 – הנחיה מנהלית של החשב הכללי במשרד האוצר הקובעת סנקציות מדורגות: ההוראה מבחינה בין "הפרה חמורה" (ליקויים של עד רבע מסכום התמיכה), שבגינה התמיכה תופחת בכפל הסכום הכוזב, לבין "הפרה חמורה במיוחד" (ליקויים העולים על רבע מסכום התמיכה), שבגינה תופסק התמיכה ותישלל הזכאות לשנתיים נוספות. משרד החינוך קבע כי במקרה זה מדובר בהפרה חמורה במיוחד והחליט שלא לאשר כל תשלום.

בית המשפט לעניינים מנהליים בירושלים דחה את עתירת החברה. נקבע כי למרות שהחברה ביצעה עבודה בהיקף לא מבוטל, הרי שלנוכח הפערים המשמעותיים שנמצאו והניסיון "לסדר נתונים" בדעיכת משרד החינוך להפעיל את הסנקציה המרבית היא סבירה ומידתית. בית המשפט מתח ביקורת על הרשויות המקומיות, שלא פיקחו כראוי על החברה, מתוך הנחה שגויה כי האחריות לפיקוח מוטלת על המדינה.

החברה ערערה לבית המשפט העליון וטענה כי הסנקציה צריכה לחול רק "מכאן ולהבא" ולא באופן רטרואקטיבי, וכי שלילת מלוא התמיכה למרות ביצוע 60% מהפעילות היא תוצאה בלתי מידתית. נטען כי מדובר ב"עשיית עושר ולא במשפט" של המדינה על חשבון החברה. המדינה טענה כי כספי תמיכה אינם "זכאות" חוזית אלא משאב ציבורי המוחזק בנאמנות ומחולק לפי כללים מוקפדים.

הפרשה התגלתה כאשר במחלקת הכספים של משרד החינוך התקבלה דרישת תשלום מעיריית חדרה שעוררה חשד. כשהעירייה נתבקשה לספק הבהרות, לא עלה בידה לספק את הנתונים

בית המשפט לעניינים מנהליים בירושלים דחה את עתירת החברה. נקבע כי למרות שהחברה ביצעה עבודה בהיקף לא מבוטל, הרי שלנוכח הפערים המשמעותיים שנמצאו והניסיון "לסדר נתונים" בדעיכת, החלטת משרד החינוך להפעיל את הסנקציה המרבית היא סבירה ומידתית

בית המשפט העליון דחה את הערעור. כב' השופט גרוסקופף ציין כי קבלת עמדת החברה תוביל לתוצאה אבסורדית בה המדינה תהיה "שבויה" ותחויב לשלם עבור פעילות לקויה בעבר רק משום שהביקורת נעשתה בדיעבד. נקבע כי פרשנות לפיה ההוראה חלה רק על תשלומים עתידיים תרוקן אותה מתוכן ותפגע ביכולתה של המדינה לאכוף כללים מינימליים של שקיפות ואמינות כלפי מי שמקבל תמיכות ציבוריות. בית המשפט הדגיש כי המדינה מחזיקה בכספי התקציב כנאמן לציבור, ועליה לוודא שנעשה בהם שימוש ראוי. כב' השופט כשר הצטרף לתוצאה אך הביע אי-נוחות מכך שהחברה לא תקבל כל תשלום עבור שירותים שניתנו בפועל. הוא ציין כי התוצאה קשה, שכן החברה ביצעה פעילות ממשית ונותרה ללא תמורה. עם זאת, הוסיף כי החברה, כגוף עסקי מנוסה, הייתה מודעת לכללים ולסיכון הטמון בדיווח שגוי. סירוב להעביר מסמכים, טענה כי נתונים "נמחקו", והגשת דוחות מתוקנים שבהם שונו 70% מהנתונים, החמירו את מעשה הכזב.

מבחינה כלכלית, מדובר במכה קשה עבור הספק: בפסק הדין צוין כי ה"חור" בדיווחים מוערך בסכום של כ-1.6 מיליון ₪. המדינה החליטה שלא לקזז רק סכום זה אלא את מלוא כספי התמיכה, והמשמעות היא שהחברה לא קיבלה כ-4 מיליון ₪ שאמורים היו לעבור לרשויות המקומיות בהתבסס על דוחות הביצוע שהגישה. פסק הדין מבהיר שכאשר ספק מגיש דיווחים כוזבים בהיקף העולה על רבע מסכום התמיכה, רשאית המדינה לשלול את מלוא התמיכה ולא רק את החלק הכוזב, גם אם חלק מהפעילות בוצע בפועל וגם אם השלילה נעשית רטרואקטיבית. כספי תמיכה אינם "זכאות" אוטומטית אלא תקציב ציבורי המוענק בתנאים, והפרתם מצדיקה סנקציה מלאה. פסק הדין נשען על עקרונות שהותוו בבג"ץ 1029/02 ארגון המורים בבתי הספר העל-יסודיים, בסמינרים ובמכללות נ' שרת החינוך, התרבות והספורט (מיום 15.12.2004), בו נקבע כי המדינה מחויבת להפעיל פיקוח אפקטיבי על כספי תמיכות. אלה הם כספי ציבור המוקצים מתקציב המדינה לגופים חוץ-ממשלתיים לצורך קידום מטרות ציבוריות, ויש לוודא שהם משמשים ליעדם המקורי. בנוסף נקבע כי הזרמת כספי ציבור למוסדות חינוך שאינם עומדים בתנאי ההסכם מהווה חריגה מסמכות ופגיעה בחובת הנאמנות של המדינה כלפי הקופה הציבורית. גם בפסק הדין הנסקר הודגש כי עמידה דווקנית על תנאי הסף אינה בגדר פורמליזם, אלא אמצעי חיוני להבטחת תכלית התמיכה ומניעת שימוש בכספים למטרות זרות.

לפסק הדין ראו: [ע"מ 5271/24 י. א. דעת בע"מ נ' משרד החינוך מיום 24.7.2025](#)

מועצה מקומית אינה רשאית לתפוס צאן פלסטיני

באוקטובר האחרון עסק בית המשפט העליון בשאלה עקרונית הנוגעת לגבולות הסמכות של השלטון המקומי הישראלי באזור יהודה ושומרון. האם מועצה אזורית מוסמכת להפעיל סמכויות אכיפה, דוגמת תפיסת בעלי חיים משוטטים, כלפי תושבים פלסטינים שאינם תושבי המועצה?

הסוגייה התעוררה על רקע עתירתם של רועי צאן פלסטינים וארגון "יש דין" כנגד המועצה האזורית בקעת הירדן. העתירה הגושה לאחר שפקחי המועצה תפסו עדרים של כבשים ופרות בבעלות העותרים, בטענה כי הם משוטטים ללא השגחה או רועים ללא היתר בניגוד לחוקי העדר של המועצה. המועצה לא הסתפקה בתפיסה, אלא יצרה מנגנון גבייה כלפי רועי הצאן הפלסטינים, כשהיא מתנה את שחרור בעלי החיים בתשלום "הוצאות" בסכומים גבוהים. במקרה אחד נדרשו העותרים לשלם כ-49,000 ₪, ובמקרה אחר הסכום הגיע ל-143,910 ₪; דרישה שהובילה לכך שהעדרים יישארו במכלאות המועצה זמן רב.

המקרה הציף מתח משפטי המובנה במציאות של האזור. מצד אחד, המועצה האזורית טענה כי סמכויותיה הן טריטוריאליות ונועדו לשמור על הסדר הציבורי והבטיחות בתחומה, ללא הבחנה בזרות הבעלים של המפגע הנטען, פלסטינים ויהודים כאחד.

מנגד, העותרים והמדינה טענו כי המסגרת הנורמטיבית באיו"ש, המושתתת על תפיסה לוחמתית, מעניקה למועצות הישראליות סמכויות אך ורק כלפי אזרחים ישראלים ("משפט המובלעות"). לפי גישה זו, הסמכות השלטונית כלפי האוכלוסייה הפלסטינית נותרה באופן בלעדי בידי המפקד הצבאי והמנהל האזרחי.

בית המשפט העליון קיבל את העתירה וקבע כי למועצה האזורית אין סמכות אכיפה כלפי פלסטינים וכי חוקי העזר של המועצה אינם חלים עליהם. בית המשפט ניתח את "הצו בדבר ניהול מועצות אזוריות" (מס' 783), המהווה את מקור הסמכות של המועצות, וקבע כי המפקד הצבאי, שהוא הריבון בשטח, הסמיך את המועצות לטפל ב"ענייני תושביהן" בלבד. מכיוון שהפלסטינים אינם בוחרים למוסדות המועצה, אינם מיוצגים בה ואינם מקבלים ממנה שירותים, נקבע כי למועצה אין סמכות אכיפה כלפיהם. כב' השופטת ברק-ארז הדגישה כי "סמכות שלא ניתנה אינה קיימת". נקבע כי הסמכות לטיפול במפגעים מצד פלסטינים מסורה באופן בלעדי למפקד הצבאי ולגורמים הפועלים מטעמו, דוגמת קמ"ט חקלאות במנהל האזרחי.

בפסק הדין נמתחה ביקורת על התנהלות המועצה. התברר כי עוד בפברואר 2024 הבהיר היועץ המשפטי לאזור יהודה ושומרון כי אין למועצה סמכות אכיפה כלפי רועים פלסטינים. חרף זאת, המועצה בחרה להתעלם מעמדה משפטית מחייבת זו והמשיכה בפעולותיה הבלתי חוקיות. ביקורת הופנתה גם כלפי המפקד הצבאי, אשר לא נקט צעדים נחרצים דיים כדי לטפל בבעיה בזמן אמת. עם זאת, בית המשפט לא התעלם מהמציאות בשטח והכיר ב"עקרון הצורך". במצבי חירום, בהם בעל חיים משוטט מסכן באופן מידי ומוחשי את משתמשי הדרך, רשאית המועצה כמו כל אדם אחר לפעול להסרת הסכנה. אולם, פעולה זו כפופה למגבלות חמורות, עליה להיות מידתית ולהסתיי בהעברה מיידית של בעל החיים לידי המנהל האזרחי או בעליו. בית המשפט הבהיר באופן חד משמעי כי אין למועצה סמכות להחזיק בבעלי החיים כ"בני ערובה" או לגבות דמי שחרור מבעליהם הפלסטינים. מאחר שהמועצה נעדרת סמכות שלטונית כלפי תושבי האזור, היא אינה מוסמכת להטיל עליהם תשלומים, אגרות או קנסות מכוח חוקי העזר שלה.

בשולי פסק הדין התפתח דיון בין השופטים לגבי הממשק שבין המשפט המנהלי לדין האזרחי. כב' השופט מין סבר, באמרת אגב, כי במקרים של הסרת סכנה דחופה, ייתכן שעומדת למועצה "זכות עיכובן" אזרחית מכוח חוק השומרים או דיני עשיית עושר ולא במשפט. לשיטתו, זכות זו עשויה לאפשר למועצה להחזיק בנכס (בעלי החיים) כבטוחה עד להחזר על הוצאותיה הסבירות. כב' השופטת ברק-ארז הסתייגה מכך נחרצות. לשיטתה, החלת חוקים אזרחיים ישראלים (כדוגמת חוק השומרים) על יחסים שבין רשות ישראלית לתושב פלסטיני באזור, שכלפיו החוק לא הוחל, היא בעייתית ביותר. לשיטתה, מאחר שלמועצה ממילא אין סמכות להחזיק בבעלי החיים מעבר להסרת הסכנה המיידית, היא אינה נחשבת כמי שמחזיקה בהם "כדין", ולכן לא מתקיים התנאי הבסיסי להיווצרות זכות עיכובן. גישה זו נועדה למנוע עקיפה של הדין המנהלי באמצעות הדין האזרחי.

במבט רחב, פסק הדין נשען על עקרונות היסוד שהותוו בבג"ץ 393/82 ג'מעית אסכאן, בו נקבע כי חובתו של הממשל הצבאי היא לפעול כשלטון מתוקן הדואג לאוכלוסייה המקומית בכל שטחי החיים. בית המשפט קבע שם כי המפקד הצבאי אינו רשאי לשקול את האינטרסים הלאומיים, הכלכליים והסוציאליים של מדינתו שלו, אלא שיקוליו חייבים להיות מכוונים כלפי תושבי האזור. הודגש כי האזור אינו 'שדה פתוח' לניצול כלכלי או אחר, וכי כל הפעלת סמכות שלטונית, כדוגמת הפקעה, חייבת להיעשות לטובת האוכלוסייה המקומית. לאור זאת, העברת סמכויות אכיפה לגוף המייצג אינטרס של מדינת האם בלבד, ללא זיקה לטובת התושבים המוגנים, חותרת תחת החובה הבסיסית של המינהל.

לפסק הדין ראו: [בג"ץ 1974/24 קדרי דראג'מה נ' מפקד כוחות צה"ל בגדה המערבית](#)
מיום 23.10.2025

בפסק הדין נמתחה ביקורת על התנהלות המועצה. התברר כי עוד בפברואר 2024 הבהיר היועץ המשפטי לאזור יהודה ושומרון כי אין למועצה סמכות אכיפה כלפי רועים פלסטינים. חרף זאת, המועצה בחרה להתעלם מעמדה משפטית מחייבת זו והמשיכה בפעולותיה הבלתי חוקיות

חובתו של הממשל הצבאי היא לפעול כשלטון מתוקן הדואג לאוכלוסייה המקומית בכל שטחי החיים. שיקוליו של המפקד הצבאי חייבים להיות מכוונים כלפי תושבי האזור

כשחזרה מתחזה לצוואה

פסק דין שניתן לאחרונה בבית המשפט העליון עוסק בתוקפו של כתב התחייבות שנועד להסדיר העברת זכויות במשק חקלאי לאחר פטירת בעל הזכויות. השאלה שנדונה היא, אם כתב ההתחייבות תקף או שמא סותר את סעיף 8 לחוק הירושה, התשכ"ה-1965, האוסר על הסדרת ירושה עתידית בהסכם, ומחייב עשייתה בדרך של צוואה בלבד.

הרקע לסכסוך הוא מערכת יחסים משפחתית בין אב לילדיו, אח ואחות. במסגרת הסדר גירושין בין ההורים, הוסכם כי זכויות ההורים במשק חקלאי במושב מגשימים יועברו לאחות כ"בת ממשיכה", בכפוף לכך שתישא בתשלום החובות שרבעו על המשק, וכן תשלם לאב תשלום נוסף. ואולם בשלב יישום הסדר הגירושין התברר שהאחות אינה יכולה להירשם כבעלת הזכויות באגודה השיתופית של המושב, מאחר שהחזיקה באותה עת בזכויות בנכס נוסף במושב, דבר שמנע את רישומה כ"בת ממשיכה".

משהתברר כי ההסדר להעברת הזכויות לבת אינו ניתן ליישום בפועל, נדרש להסדיר את רישום הזכויות בדרך חלופית. ביום 28.7.1996 נחתם הסכם בין האב לבן, במסגרתו הוסכם כי הבן יוכר כ"בן ממשיך" וייכנס בנעלי הבת בכל הנוגע לזכויות ולחובות ביחס למשק. מעמדו של הבן כ"בן ממשיך" נרשם באגודה השיתופית של המושב. בעקבות רישום זה הוכרו זכויותיו של הבן במשק מול הגורמים המוסמכים, והוא החזיק בו כבעל הזכויות.

כחלק מהמערכת ההסכמית בין האב לבנו, חתם הבן ביום 11.8.1996 על כתב התחייבות בלתי חוזר כלפי אחותו, בגדרו התחייב להעביר את הזכויות במשק לבתו ולאחיינו בחלקים שווים, וזאת במועד שנקבע כ"שעה אחת לפני פטירתו". בנוסף התחייב שלא למכור את המשק אלא בהסכמתם, וזאת תוך מסירת ייפוי כוח נטריוני בלתי חוזר. ואולם, חרף כתב ההתחייבות, האח פעל למכירת המשק לצדדים שלישיים, מבלי לקבל את הסכמת בתו ואחיינו. בעקבות זאת הגישו נכדו האחות ובנה תביעה כספית בסך 2,500,000 ש"ח בבית המשפט לענייני משפחה, בטענה שהפך את כתב ההתחייבות.

במסגרת התביעה נדונה שאלת תוקפו של כתב ההתחייבות והזכאות הנטענת מצד האחות ובנה לפיצויים בגין הפרתו. בית המשפט קמא קבע כי כתב ההתחייבות, שעשה שימוש בביטוי "שעה אחת לפני פטירתי", מהווה הסכם בדבר ירושה של אדם שנעשה בחייו שלא בדרך של צוואה; לפיכך הוא בטל מכוח סעיף 8(א) לחוק הירושה, האוסר על הסדרת ירושה עתידית באמצעות הסכם. עוד נקבע כי האחות לא הוכיחה כי שילמה תמורה כלשהי עבור המשק, בין היתר בשל היעדר ראיות וחוסר מהימנות בעדותה. כמו כן נדחתה הטענה שלפיה האח הפך את התחייבותו שלא למכור את המשק ללא הסכמת בתו ואחיינו, מן הטעם שהוראה זו נועדה לחול רק לאחר העברת הזכויות בפועל לידיהם, העברה שלא יצאה אל הפועל. לבסוף, נדחתה גם טענת האחות ובנה לפיצוי מכוח חוק עשיית עושר ולא במשפט, משנקבע כי הבן קיבל את זכויותיו במשק מכוח פסק דין חלוט שניתן בהליך קודם בינו לבין אביו, במסגרתו הוכר הבן כ"בן ממשיך" ונקבע כי הזכויות במשק הוקנו לו כדין.

על פסק דינו של בית המשפט לענייני משפחה הוגש ערעור על ידי האחות ובנה לבית המשפט המחוזי. בית המשפט המחוזי קיבל את הערעור בחלקו וקבע כי חרף השימוש בלשון "שעה אחת לפני פטירתי", אין לראות בכתב ההתחייבות הקניה של זכויות לאחר המוות, אלא ניתן לפרשו כביטוי להסכמה להעניק מתנה בחיים, וזאת נוכח המערכת ההסכמית הכוללת שנחתמה בין הצדדים. בית המשפט עמד על הוראות כתב ההתחייבות לפיהן: "המשק לא יימכר אלא בהסכמה משותפת של שני ילדינו" וכן: "במקרה שירצה צד למכור את המשק, לצד הנשאר תהיה זכות ראשונית לרכוש את חלקו". נפסק כי הוראות אלו אינן תלויות במועד ההקניה ויכולות לעמוד גם אם תיפסל ההוראה שלפיה "הקניה והעברת הזכויות במשק ייעשו שעה אחת לפני פטירתי". עוד נקבע כי סעיף 8 לחוק הירושה, בהגבילו את חופש החוזים, ראוי להתפרש בצמצום, וכי ניתן להחיל בענייננו את סעיף 19 לחוק החוזים (חלק כללי) ולאפשר ביטול חלקי של כתב ההתחייבות.

פסק דין שניתן לאחרונה בבית המשפט העליון עוסק בתוקפו של כתב התחייבות שנועד להסדיר העברת זכויות במשק חקלאי לאחר פטירת בעל הזכויות. השאלה שנדונה היא, אם כתב ההתחייבות תקף או שמא סותר את סעיף 8 לחוק הירושה, התשכ"ה-1965, האוסר על הסדרת ירושה עתידית בהסכם, ומחייב עשייתה בדרך של צוואה בלבד

בית המשפט המחוזי נדרש גם לטענת ההשתק השיפוטי, וציין כי בהליך קודם שהתנהל בין הבן לאביו טען הבן לקיומן של התחייבויות והסכמות חוזיות מסוימות, אשר מכוחן הוכר כ"בן ממשיך" וזכה לזכויות במשק. אולם, בהליך הנוכחי ביקש הבן לכפור בתוקפן של אותן התחייבויות כלפי אחותו ובנה. נקבע כי שינוי עמדה זה מעורר קושי, ויש בו כדי להצדיק בחינה של אחריותו החוזית של הבן כלפי אחותו ובנה כחלק מאותה מערכת הסכמית משנת 1996.

הבן ערער לבית המשפט העליון וטען כי בית המשפט המחוזי שגה בקבעו שניתן לאכוף חלקים מכתב ההתחייבות חרף בטלותו לפי חוק הירושה. בית המשפט העליון, מפי כבוד השופט א' שטיין ובהסכמת כבוד השופטים ד' מינץ ו' וילנר, קיבל את הערעור וקבע כי כתב ההתחייבות בטל מעיקרו.

בית המשפט העליון פסק כי סעיף 8 לחוק הירושה קובע כלל מהותי שלפיו הסדרה של העברת זכויות לאחר פטירת אדם אינה יכולה להיעשות באמצעות הסכם, אלא אך ורק בדרך של צוואה. הודגש כי השימוש בביטוי "שעה אחת לפני פטירתי" בכתב ההתחייבות אינו ליקוי ניסוחי, אלא מלמד על כוונה ברורה להקניית זכויות לאחר המוות, ולכן מציב את כתב ההתחייבות בליבת האיסור הקבוע בחוק.

בית המשפט העליון דחה את קביעת בית המשפט המחוזי שלפיה ניתן להפריד בין רכיבי כתב ההתחייבות, כך שההוראה בדבר מועד ההקניה תיפסל, בעוד שהוראות אחרות תיוותרנה בתוקפן, ובראשן ההוראות המגבילות את מכירת המשק. נקבע כי חלוקה זו אינה אפשרית, שכן זכות הבעלות במשק, על כלל רבדיה – לרבות החזקה, שימוש וביצוע עסקאות – מהווה זכות אחת שלמה שאינה ניתנת לפיצול לרכיבים נפרדים. נפסק שעמדת בית המשפט המחוזי עולה כדי שכתוב בדיעבד של ההסכם, תוך יצירת התחייבויות קנייניות וחוזיות שמעולם לא הוסכמו בנפרד, ובאופן הפוגע באיסור על הסדרת ירושה בדרך חוזית.

עוד נקבע כי זכויותיו של הבן במשק נרכשו מכוח זכות שבדין: הבן הוכר כ"בן ממשיך" במסגרת הסכמים שנחתמו בשנת 1996 בינו לבין האב, ובעקבות פסק דין חלוט שניתן בהליך קודם, שהקנה לו את הזכויות במשק, והן נרשמו על שמו באגודה השיתופית. בנסיבות אלה אין תחולה לחוק עשיית עושר ולא במשפט, שכן יסוד ההתעשרות "שלא כדין" הקבוע בסעיף 1 לחוק אינו מתקיים. על יסוד קביעות אלה ביטל בית המשפט העליון את פסק דינו של בית המשפט המחוזי והורה על השבת פסק דינו של בית המשפט לענייני משפחה על כנו, לפיו נדחתה התביעה במלואה ולא נפסק כל סעד לטובת האחיות ובנה.

בעניין אופייה של זכות הבעלות במקרקעין כ"אגד של זכויות" שאינו ניתן לפיצול מלאכותי, נבקש להפנות לספרו של פרופ' יהושע ויסמן דיני קניין – בעלות ושיתוף (תשנ"ז), בע' 25. ויסמן מבהיר כי בעלות במקרקעין אינה מורכבת מסעיפים נפרדים שניתן לבחור אילו מהם יחולו ואילו יבוטלו, אלא מדובר בזכות אחת שלמה החלה על הקרקע ועל כל המחובר אליה. ואמנם, בעניין פלוני הנ"ל, בית המשפט העליון פסק שאין להותיר בתוקף רק חלק מהוראות כתב ההתחייבות ולהורות על בטלות יתר ההוראות, שכן הפרדה כזו אינה מתיישבת עם אופייה האחוד של זכות הבעלות.

לפסק הדין ראו: [בע"מ 24905-04-25 פלוני נ' פלוני מיום 10.8.2025](#)

בית המשפט העליון פסק כי סעיף 8 לחוק הירושה קובע כלל מהותי שלפיו הסדרה של העברת זכויות לאחר פטירת אדם אינה יכולה להיעשות באמצעות הסכם, אלא אך ורק בדרך של צוואה. הודגש כי השימוש בביטוי "שעה אחת לפני פטירתי" בכתב ההתחייבות אינו ליקוי ניסוחי, אלא מלמד על כוונה ברורה להקניית זכויות לאחר המוות, ולכן מציב את כתב ההתחייבות בליבת האיסור הקבוע בחוק

מאסר בפועל בעבירות קרטל

כאשר מנהלי חברות מתחרות מחליטים לתאם מחירים או לחלק ביניהן את השוק, הענישה ההולמת היא מאסר מאחורי סורג ובריח. כך נפסק בבית המשפט העליון בערעור על חומרת העונש שהגישה נאשמת כבת 56 ללא עבר פלילי, לאחר הרשעה בעשיית הסדר כובל במשך שש שנים בתחום המסעות לפולין להנצחת זיכרון השואה. המערערת נידונה לחמישה חודשי מאסר בפועל, 12 חודשי מאסר על תנאי וקנס של 45,000 ש"ח. פסק הדין מסמן כיוון מחמיר למדיניות ענישה בעבירות לפי חוק התחרות כלכלית, התשמ"ח-1988: ע"פ 4475/24 איילת יונגסטר נ' מדינת ישראל (מיום 1.9.2025).

במסגרת ההסדר התחייבו החברות להימנע מהתמודדות במכרזים, באופן שכל מוסד חינוכי "שוין" לחברה מסוימת והאחרות נמנעו מהגשת הצעות מתחרות

ארבע החברות שהאשמו הן אקדמי טרוול, טיולי הגשר לעולם, י. הלל ושות' וטרמינל 1 נסיעות ותיירות (לשעבר דיזנהאוז). חלק מנושאי המשרה הורשעו במסגרת הסדרי טיעון ונגזרו עליהם עונשי מאסר בפועל. הפרשה חשפה מערך של הסדרים כובלים ממושכים ושיטתיים שפעלו בין השנים 2010-2016. ההסדר הכובל המרכזי גובש במחצית הראשונה של שנת 2010, לאחר פרסום תוצאות מכרז משרד החינוך, ויושם באמצעות מגעים שוטפים בין טיולי הגשר, הלל ואקדמי טרוול, לרבות פגישות, הודעות ושיחות טלפוניות. במסגרת ההסדר התחייבו החברות להימנע מהתמודדות על מוסדות חינוך שנקשרו בעבר עם אחת החברות, באופן שכל מוסד חינוכי "שוין" לחברה מסוימת והאחרות נמנעו מהגשת הצעות מתחרות. ביישום ההסדר תואמו גם הצעות "גיבוי" לבתי ספר, במטרה ליצור מראית עין של תחרות. ההסדר פעל מאמצע 2010 עד ינואר 2016, כאשר שלוש החברות שלטו יחד על למעלה מ-70% משוק המשלחות. במהלך התקופה השתתפו במשלחות כ-150,000 תלמידים, וכ-90,000 מתוכם יצאו עם שלוש החברות שהיו צד להסדר.

הסדר כובל נוסף פעל משנת 2010 ועד ינואר 2016 בין דיזנהאוז (טרמינל 1) לבין הלל, ויושם באמצעות מגעים שוטפים בין מנהלי המחלקות בחברות. במסגרת ההסדר הסכימו שתי החברות להימנע מתחרות על לקוחות קיימים, תוך חלוקה של מוסדות החינוך ביניהן. הסדר כובל שלישי גובש החל משנת 2010 בין דיזנהאוז לבין אקדמי טרוול ובגדרו התחייבו החברות להימנע מתחרות על לקוחות קיימים, תוך שמירה על חלוקת השוק הקיימת.

בנוסף, במכרז של שירות בתי הסוהר מיולי 2010 לארגון משלחת לפולין, הגיעו מנהלי הלל וטיולי הגשר להסכמה לפיה טיולי הגשר תגיש הצעה בלתי תחרותית, על מנת לאפשר להלל לזכות במכרז. שתי החברות הציגו מצג כוזב לשירות בתי הסוהר, כאילו הצעות המחיר הוגשו באופן עצמאי, ללא תיאום. שווי המכרז היה כ-300,000 שקלים. הסדר נוסף בין הלל לאקדמי התייחס למכרז של משרד החינוך משנת 2014: בתמורה להסכמת אקדמי שהלל תזכה במכרז, התחייבה הלל להימנע מלהתחרות על משלחות שאקדמי ארגנה בעבר. הסדר זה יושם עד ינואר 2016.

במהלך התקופה הרלוונטית הציגו החברות למשרד החינוך ולשירות בתי הסוהר מצגים כוזבים, שלפיהם הצעות המחיר הוגשו באופן עצמאי וללא תיאום מוקדם ביניהן, בעוד שבפועל תואמה כל הצעה מראש. כך, המכרזים, שנועדו לשמש מנגנון ליצירת תחרות, שימשו למעשה כלי לביצוע ההסדר הכובל ולהסתרתו מפני הרשויות. בית המשפט המחוזי בת"א קבע מתחם ענישה הולם של 5 עד 15 חודשי מאסר, ומיקם את עונשה של המערערת בתחתית המתחם. בגזר הדין ניתן משקל לנסיבותיה האישיות הקשות כסבתא לנכדים עם מצב נפשי קשה וסיפור חיים מורכב ת"פ (מחוזי מרכז) 8-07-25/2025 **מדינת ישראל – רשות התחרות נ' צבי סער מיום 15.4.2024**.

הערעור על חומרת העונש – נדחה. בפסק דין של כב' השופטים כבוב, וילנר וגרוסקופף, נקבעו קווים מנחים למדיניות ענישה בעבירות לפי חוק התחרות הכלכלית. עיקרון מרכזי הוא שבעבירות של הסדר כובל אופקי, בין מתחרים בשוק, תחתית מתחם הענישה חייבת לכלול עונש מאסר בפועל שאינו ניתן להמרה בעבודות שירות. גם כאשר מדובר בעונש מאסר קצר יחסית, יש להעדיף ריצוי מאחורי סורג ובריח. בית המשפט ביסס גישה זו על מאפייני העבירות הכלכליות:

בית המשפט ביסס את גישתו על מאפייני העבירות הכלכליות: מבצעהו פועלים בדרך כלל מתוך בצע כסף. ברגיל, הם אינם מורתעים מקנסות כספיים, העשויים להיתפס כעלות עסקית מחושבת, אלא דווקא מהתיג החברתי ומהכליאה הממשית

מבצעהו פועלים בדרך כלל מתוך בצע כסף. ברגיל, הם אינם מורתעים מקנסות כספיים, העשויים להיתפס כעלות עסקית מחושבת, אלא דווקא מהתיג החברתי ומהכליאה הממשית. איום של מאסר בפועל יוצר הרתעה אפקטיבית במיוחד בקרב אנשים נורמטיביים, שעבורם הניתוק מהחיים הרגילים, מהעסק ומהמשפחה הוא בעל משמעות מכרעת. בית המשפט דחה את הטענה כי העבירות לא הובילו לנזק קונקרטי. הנזק הוא משולש: פגיעה כלכלית בהורים שנאלצו לשלם מחירים מנופחים ולא תחרותיים; פגיעה בנגישות למסעות עצמם, במיוחד עבור בני נוער במעמד סוציו אקונומי מוחלש; וכן פגיעה בערך החינוכי של מסעות להנצחת השואה. בית המשפט התמודד גם עם המלצות ועדת דורנר משנת 2015 להמעיט במאסרים קצרים ולהעדיף עבודות שירות. השופט כבוב הבהיר כי המלצות אלה נכונות ביחס לעבריינים משולי החברה, ולא ביחס לעבירות כלכליות.

נראה שפסק הדין משתלב במגמת החמרה עקבית בענישה בעבירות כלכליות שהתגבשה בשנים האחרונות. כך, בע"פ 2919/02 יצחק אלוני (בן חיים) נ' מדינת ישראל (מיום 1.10.2002), ציינה כב' השופטת דורנר כי "בעקרון, העונש ההולם בעבירות כלכליות הוא מאסר בפועל". בע"פ 1408/18 מדינת ישראל נ' אברהם (ניקטור) בן דרור (מיום 21.8.2018) הבהיר כב' השופט גרוסקופף כי פיצול תקופת מאסר בין כליאה לעבודות שירות אינו דרך המלך בעבירות של הסדר כובל. נציין כי בפרשת הקרטל הנ"ל אושרה בקשה להגשת תובענה ייצוגית לבית המשפט המחוזי בתל אביב, וזו אושרה (ת"צ (מחוזי ת"א) 59088-09-19 סיגל אשר נ' י. הלל ושות' בע"מ, מיום 19.10.2022). התיק עודו תלוי ועומד.

לפסק הדין ראו: ע"פ 4475/24 איילת יונגסטר נ' מדינת ישראל מיום 1.9.2025

האם נציגות בית משותף חייבת בהפקדת ערובה להוצאות?

לאחרונה דן בית המשפט העליון בשאלה, אם יש לחייב נציגות בית משותף בהפקדת ערובה להוצאות הנתבע, וזאת במסגרת הליך שעסק בתביעה שהגישה הנציגות כנגד חברה קבלנית בטענה לליקויי בנייה ברכוש המשותף.

ההליך מציב שאלה עקרונית: האם נציגות בית משותף חייבת להפקיד ערובה להוצאות הנתבע, כמי שנחשבת לגוף נטול נכסים משל עצמו, או שמא יש לראות בה שלוחה של כלל הדיירים, ועל כן לאפשר לה לגשת לערכאות ללא חסמים כלכליים? טענת הקבלן הנתבע כי הנציגות אינה כשירה לעמוד בהוצאות מבחינה כלכלית, מעוררת את המתח בין הגנה מפני תביעות סרק לבין שמירה על זכותם הבסיסית של דיירים לתבוע קבלן באמצעות הנציגות, בטענה להפרת חוזה ולרשלנות מקצועית. בליבת סוגיה זו בית המשפט נדרש לשרטט את קו הגבול בין זכות הגישה לערכאות של נציגות הבית המשותף לבין החובה להגן על הנתבע מפני חשש ממשי להיעדר יכולת להיפרע הוצאות.

נציגות הבית המשותף ברחוב חיים חפר 13 בראשון לציון הגישה תביעה כספית נגד החברה הקבלנית שבנתה את הבניין, בטענה לליקויי בנייה מהותיים ברכוש המשותף. הקבלן טען כי יש להחיל את סעיף 353 לחוק החברות, תשנ"ט-1999, שכן נציגות בית משותף היא גוף חסר נכסים משל עצמו, הדומה במאפייניו לחברה בעלת אחריות מוגבלת. לפיכך, קיים חשש ממשי שלא יוכל להיפרע את הוצאותיו אם תידחה התביעה. עוד טען כי היעדר נכסים עצמאיים מציב את הנציגות במצב הדומה לחברה בעלת אחריות מוגבלת, ולכן יש להחיל עליה את סעיף 353 בדרך של היקש. הנציגות השיבה כי סעיף 353 לחוק החברות אינו חל עליה כלל, מאחר שאינה תאגיד בעל אחריות מוגבלת אלא שלוחה סטטוטורית של בעלי הדירות, הפועלת מכוח סעיפים 65 ו-69 לחוק המקרקעין, תשכ"ט-1999. נטען כי בקשת הקבלן להטיל עליה ערובה לוקה בחוסר תום לב, בפרט נוכח המחדלים הנטענים בכל הקשור לליקויי הבנייה. הנציגות טענה כי הבקשה צריכה להיעשות לפי תקנה 157(א) לתקנות סדר הדין האזרחי בלבד, ובהיעדר תשתית לקושי להיפרע מבעלי הדירות, אין מקום לחייבה בערובה.

האם נציגות בית משותף חייבת להפקיד ערובה להוצאות הנתבע או שמא יש לראות בה שלוחה של כלל הדיירים, ועל כן לאפשר לה לגשת לערכאות ללא חסמים כלכליים?

בית משפט השלום דחה את בקשת הנתבע וקבע כי סעיף 353א לחוק החברות אינו חל על נציגות בית משותף, שאינה נמנית עם הגדרת חברה שבחוק. בית המשפט ציין כי המסלול המשפטי הרלוונטי לבחינת חיוב בערובה הוא זה הקבוע בתקנה 157(א) לתקנות סדר הדין האזרחי, וכי בענייננו לא הונחה תשתית ראייתית המלמדת על קושי ממשי להיפרע מבעלי הדירות עצמם, בהיותם מחויבים אישית בחובות הנציגות. בהיבט הלשוני נקבע כי סעיף 353א חל על חברה בלבד, ואינו חל על נציגות בית משותף. נפסק כי אין בסיס להחיל את סעיף 353א בדרך היקף, מאחר שהוראתו מוגבלת לתאגידים.

בית המשפט המחוזי אימץ את קביעות בית המשפט השלום, קבע כי אכן לנציגות בית משותף אין אחריות מוגבלת כמו לחברה בע"מ, ומשכך ניתן בעת הצורך להיפרע ישירות מבעלי הדירות שהיא מייצגת. לכן, אין הצדקה להחיל עליה את סעיף 353א לחוק החברות, ולא ניתן לחייב אותה בהפקדת ערובה מכוח סעיף זה. על פסק דינו של בית המשפט המחוזי הוגשה בקשה למתן רשות ערעור לבית המשפט העליון. הקבלן חזר והדגיש את החשש הממשי מפני היעדר יכולת להיפרע מהנציגות, שלטענתו מצויה בקשיים כלכליים, וכי תביעתה כוללת סכומים מוגזמים שסיכוייה קלושים. עוד הפנה להערת אגב של בית המשפט המחוזי, לפיה קיימת אי בהירות בפסיקה באשר לתחולת סעיף 353א לחוק החברות על נציגות בית משותף ולמבחן לחיובה בערובה, ולכן לשיטתו מצב זה מחייב הכרעה עקרונית. מנגד טענה הנציגות כי לתביעתה סיכוי הצלחה משמעותיים וכי מצבה הכלכלי איתן, וכי בקשת הקבלן טומנת בחובה חוסר תום לב, במיוחד נוכח סירובו הנתען לעמוד בהתחייבותיו כלפי הדיירים. נתען כי אי הבהירות בפסיקה בקשר עם מעמד הנציגות מחזקת דווקא את המסקנה שאין תחולה לסעיף 353א לחוק החברות בעניינה, ובהיעדר הלכה מחייבת אין הצדקה לפגוע בזכות הגישה לערכאות. לטענתה, חיוב בהפקדת ערובה יהווה חסם דיוני בלתי מוצדק ועלול ליצור אפקט מצנן כלפי נציגויות בתים משותפים, באופן שיפגע בפועל ביכולתם של דיירים לברר תביעות מהותיות נגד קבלנים בגין ליקויי בנייה.

בית המשפט העליון דן בבקשת הערעור כאילו ניתנה הרשות לערער, דחה את הערעור וקבע כי הנציגות איננה ישות תאגידית בעלת אחריות מוגבלת, אלא שלוחה סטטוטורית של כלל בעלי הדירות. משכך, החשש שבבסיס סעיף 353א, המתמודד עם תובעים הנהנים ממסך התאגדות ומנסים לחמוק מפירעון הוצאות, אינו מתקיים בעניינה. נקבע כי חיוב נציגות בהפקדת ערובה עלול ליצור חסם דיוני משמעותי ולפגוע בפועל ביכולתם של דיירים לברר תביעות בגין ליקויי בנייה ביחס לרכוש המשותף. בהתאם לכך, נקבע כי בחינת בקשות לערובה בעניינן של נציגויות תיעשה לפי תקנה 157(א) לתקנות סדר הדין האזרחי ובאמצעות מבחן איזון מצומצם וזהיר המגן על זכות הגישה לערכאות. מכוח המסקנות הללו נקבע כי אין לחייב את הנציגות בערובה, ותביעתה תבחן לגופה.

פרופ' יהושע ויסמן מציין בספרו **דיני קניין – בעלות ושיתוף** כי נציגות בית משותף פועלת כשלוחתם של כלל בעלי הדירות ואינה מהווה גוף בעל קיום עצמאי. בית המשפט העליון אימץ גישה עקרונית זו, והסתמך גם על ניתוחו של פרופ' אהרן ברק בספרו **חוק השליחות**, לפיו שליחות מכוח דין כפופה לכלל שבסעיף 2 לחוק השליחות – "שלוחו של אדם כמותו". סעיפים 65 ו-69 לחוק המקרקעין משלימים תמונה זו, ומגדירים את הנציגות כגוף המייצג את הדיירים עצמם. לפיכך נקבע כי לנציגות אין אחריות מוגבלת, ומשכך אין תחולה לסעיף 353א לחוק החברות. כל חיוב המוטל על הנציגות הוא חיוב המוטל בפועל על בעלי הדירות.

פסק הדין מעגן הלכה ברורה באשר לאי תחולתו של סעיף 353א על נציגויות בתים משותפים. קביעתו של בית המשפט העליון מחזקת את ההבנה כי נציגות בית משותף אינה תאגיד הפועל לקידום אינטרס עצמי, אלא מנגנון ייצוג של דיירים רבים בסכסוך מול קבלנים. הטלת חובה להפקיד ערובה עלולה ליצור חסם כלכלי כבד מדי ולמנוע בירור תובענות מוצדקות.

לפסק הדין ראו: רע"א 40874-12-24 אסום – חברה קבלנית לבנין בע"מ נ' נציגות הבית המשותף ברחוב חיים חפר 13, ראשון לציון מיום 30.7.2025

חיוב נציגות בהפקדת ערובה עלול ליצור חסם דיוני משמעותי ולפגוע בפועל ביכולתם של דיירים לברר תביעות בגין ליקויי בנייה ביחס לרכוש המשותף. בהתאם לכך, נקבע כי בחינת בקשות לערובה בעניינן של נציגויות תיעשה לפי תקנה 157(א) לתקנות סדר הדין האזרחי ובאמצעות מבחן איזון מצומצם וזהיר המגן על זכות הגישה לערכאות

קביעתו של בית המשפט העליון מחזקת את ההבנה כי נציגות בית משותף אינה תאגיד הפועל לקידום אינטרס עצמי, אלא מנגנון ייצוג של דיירים רבים בסכסוך מול קבלנים

מחקרים חדשים

בקרוב! כרך י"ב של כתב העת מחקרי רגולציה

פער השכר המגדרי בישראל: תקרת זכוכית או רצפה דביקה?

תמר פאוסט ואיל קמחי

מחקר זה בוחן באופן יסודי את סוגיית פער השכר המגדרי בישראל. בניגוד למחקרים קודמים, לא הסתפקנו באמידת פער השכר הממוצע אלא אפשרנו לפער השכר הנאמד להשתנות על פני התפלגות השכר. לשם כך השתמשנו בשיטות אקונומטריות מתקדמות ואף ביצענו תיקון לסלקציה הנוצרת מכך שהאמידה רלוונטית רק לשכירים, שאינם מדגם מקרי מכלל האוכלוסייה הרלוונטית. מצאנו שפער השכר המגדרי גדל על פני התפלגות השכר, מכ-10% בתחתית ההתפלגות לכ-30% בראש ההתפלגות. הפער הגדול במיוחד בקצה העליון של התפלגות השכר מעיד על תופעה של "תקרת זכוכית" המשפיעה על שכר הנשים המגיעות לרמות שכר גבוהות יחסית. העובדה שפערי השכר המגדריים לא הצטמצמו לאורך השנים, למרות אמצעי מדיניות שונים שנקטו, צריכה להטריד את מנוחתם של קובעי המדיניות בישראל. הפערים הגדולים בחלק העליון של התפלגות השכר מחייבים התייחסות מיוחדת למכשולים שכלל הנראה ניצבים בדרכן של נשים במשרות ניהוליות או מקצועיות.

השפעת תיקון 6 לחוק שכר שווה לעובדת ולעובד, התשנ"ו-1996 על תשואת המניות של חברות ציבוריות

הדרה בר-מור וגיל שרוני

פערי שכר מגדריים הינה תופעה אוניברסלית בעלת השלכות כלכליות וחברתיות פוגעניות הן על הנשים המופלות והן על הכלכלה הלאומית. אמנם בעשורים האחרונים פערי השכר בין גברים לנשים בשוק העבודה הצטמצמו בהדרגה במדינות רבות בעולם וכך גם בישראל, אך עדיין קיימים בשיעור לא מבוטל.

פערי השכר בין גברים לנשים בישראל בשנת 2021 נאמדו בשיעור ממוצע של 24.3%, כפול משיעור הפער הממוצע במדינות ה-OECD העומד על 11.9%.

במדינות רבות נעשה שימוש בחקיקה כדי להתגבר על תופעה זו בשוק העבודה. גם בישראל נחקקו מספר חוקי שוויון וביניהם: חוק שכר שווה לעובדת ולעובד, התשנ"ו-1996 שנועד להסדיר את השוואת שכרן של נשים לגברים בנסיבות המתאימות. הלכה למעשה יעילות החוק התבררה כמזערית בשל העובדה שנטל ההוכחה פערי השכר הושט על העובדות ולא על מעסיקהן. ללא שקיפות של נתוני השכר לא היה ביכולתן של נשים לבסס את טענת אפלייתן ולתבוע את זכויותיהן על פי חוק. לפיכך, החוק תוקן בתיקון מס' 6 המחייב מעסיקים לפרסם דוחות שנתיים החושפים פערי שכר מגדרי בתוך אותן קבוצות עיסוק על מנת ליצור שקיפות. במחקר זה נדון ביעילותו של תיקון החוק, נסקור היבטים חיוביים ושליילים של תיקון החוק על פערי שכר מגדריים והשלכותיו על מעסיקים ועובדים, ונבחן אמפירית את תגובת שוק המניות לפרסום דוחות פערי שכר מגדריים באופן פומבי.

כדי לבחון את השפעת תיקון החוק נציג בפרק הראשון את המצב המשפטי ביחס לפערי השכר המגדריים ברמה הבינלאומית ואת התפתחות החקיקה בארץ שהובילה לעיצוב הנורמה של שקיפות השכר. בפרק השני נבחן את השלכות שקיפות השכר על כל השחקנים הקשורים בארגון ובהם המעסיקים, העובדות והעובדים והמשקיעים. בפרק השלישי נציג את המודל האקונומטרי שבאמצעותו נבחן את תגובת השוק לאירוע של הפרסום הפומבי של דוחות פערי השכר בחברות נבחרות במדד תל-אביב 125. בפרק הרביעי נציג את ממצאי המחקר ומסקנותינו.

רגולציה להכרה בזכויות של עובדים עצמאיים ואי שוויון בשכר

לילך ליטור

מגמות של פוסט פורדיזם ועליית הקפיטליזם הגלובלי הובילו להתפתחות תבניות העסקה בלתי שגרתיות. המאמר דן בעלייה נרחבת של התופעה של חברות המעסיקות עובדים עצמאיים. אלה כוללים פרילנסרים, עובדי פלטפורמה וקבלנים עצמאיים. מועסקים אלה הם לכאורה חיצוניים לפירמה ואינם מוגדרים כעובדים, ועל כן אינם זכאים לכלל הזכויות השונות בעבודה או להגנות על פי חוקי המגן. חקיקת העבודה היא נדבך מרכזי במדינת הרווחה והיא נועדה לצמצם אי שוויון ולהבטיח קיום בכבוד לציבור הרחב של עובדים שכירים. דא עקא, העדר תחולת הדינים המגנים על עובדים, ובכלל זה אלה החלים במישור הקיבוצי, לגבי עובדים עצמאיים מובילה לאי שוויון ולדפוסי העסקה פוגעניים. ניתן להשקיף על עובדים עצמאיים אלה כמשתייכים למעמד "הפרקריאט", בשל היותם משוללי זכויות בעבודה ומועסקים בהעסקה מפקחת, ארעית ונזילה.

לעניין זה, המאמר בוחן דגמים רגולטוריים שהתפתחו בנושא עובדים עצמאיים, ומציג טיפולוגיה של מספר דגמי רגולציה שהתגבשו במדינות שונות. סקירת דגמים רגולטוריים שונים בנוגע לעובדים עצמאיים מגלה כי במדינות מסוימות אמצו דגם רגולטורי אשר מאפשר הרחבת תחולתם של חוקי העבודה וההגנות הניתנות לעובדים שכירים גם על עובדים עצמאיים.

בחנית המדיניות בישראל לאורך השנים מצביעה על העדר עיגון של מנגנוני הגנה על עובדים עצמאיים בדיון. חסמים רגולטוריים שהובילו להעדר התפתחות של רגולציה בנושא עובדים עצמאיים כוללים בין השאר תפיסות מסוימות של רגולטורים וחוסר מודעות מספקת של מקבלי ההחלטות לצורך בכך. חסם מרכזי ועיקרי בהקשר זה נוגע להשפעה של תאגידים ובעלי הון וחברות הפלטפורמה עצמן ורצונם להימנע מרגולציה ומהכרה בזכויות לעובדים עצמאיים. חסמים רגולטוריים במישור נוסף נובעים מתפיסה מושרשת מסורתית של מדינת רווחה קורפורטיסטית שבה ארגוני עובדים מסורתיים הם דומיננטיים ותופסים מקום מרכזי. תפיסה זו מובילה לחוסר נכונות להכרה בדפוסים חדשים של התארגנויות של עובדים אינדיבידואלים.

המאמר מבקש למצוא פתרונות חדשים למשפט הישראלי שאינו כולל כיום רגולציה בנושא עובדים עצמאיים. מטרת המחקר, אם כן, היא לשרטט קווים מנחים לרגולציה מתאימה שתכליתה הפחתת אי השוויון בשכר הנובע מהעסקה מפקחת ונזילה של עובדים עצמאיים. העובדים העצמאיים אינם נהנים מאותן זכויות שנהנים מהן עובדים רגילים, והמאמר מציג תיאוריה חדשנית ושונה ומציע למחוקק לאמץ רגולציה מבנית בנושא.

המאמר ממליץ לאמץ מודל רגולטורי להסדרת זכויות לעובדים עצמאיים, בדומה לנהוג במדינות אחרות - דוגמת המודל הקיים באיטליה וספרד. עוד מציע המאמר להתבסס על תיאוריית עלויות העסקה על מנת לבחון באילו מצבים לפירמה כדאי להעסיק את העובדים כעובדים פנימיים, ובכך להתגבר על החסם המרכזי לרגולציה בדמות ההתנגדות של תאגידים ומעסיקים. כמו כן, מציע המאמר להתאים את חקיקת העבודה למציאות החדשה, באופן שייתן מענה לבעיות מיוחדות שנלוות להעסקת עובדים עצמאיים המתאפיינת בשימוש באמצעים דיגיטליים או באמצעים של העסקה מרחוק. המאמר ממליץ גם לראות בתאגידים המעסיקים עובדים חיצוניים ככאלה הכפופים לחובות מיוחדות. במיוחד מוצע לראות בפלטפורמות הדיגיטליות כגופים מעין ציבוריים דו מהותיים, הכפופים לחובה לכבד זכויות יסוד בעבודה ולפעול בסבירות ובשקיפות.

תפישות צרכניות של תחרות במשק הישראלי

דנה נייער

על אף צעדים רגולטוריים שננקטו לטיפול בבעיית הריכוזיות בישראל, בין אם כלליים לכלל ענפי המשק ובין אם פרטניים לענפים ספציפיים, המשק הישראלי עדיין מתאפיין בריכוזיות רבה. עם זאת, קיימת שונות ברמת התחרותיות בענפים השונים במשק וכך גם באסדרתם. הבנת תפיסות הצרכנים את התחרותיות בענפים שונים במשק היא משמעותית לצורך הפעלה אפקטיבית של רגולציה וכלי מדיניות הנדרשים להגברת התחרות. במחקר זה מיפנו באמצעות מערך פקטוריאלי תפיסות של תחרות אצל צרכנים בארבעה ענפי שוק, הנבדלים ברמת התחרותיות שלהם, באזורים גאוגרפיים שונים בארץ: מרכז וכריפריה. שאלונים מקוונים נשלחו אל 789 משתתפי המחקר, אשר התבקשו להתייחס למספר היגדים המשקפים את תפיסתם ביחס לתחרות בענף אליו משתייך מוצר מסוים שאותו צרכו. כמו כן התבקשו משתתפי המחקר לענות על שאלות נוספות המשקפות את הידע והגישה שלהם כלפי תחרות במשק באופן כללי. ממצאי המחקר הצביעו על כך שתפיסת משתתפי המחקר את התחרות בענפי המשק שנבדקו משקפת באופן כללי את מצב התחרות האמיתית כפי שנמדדה באמצעות כלים כלכליים. לא נמצא הבדל מובהק בין תפיסת התחרות של משתתפי המחקר מהפריפריה לבין זו של המשתתפים מהמרכז. כמו כן זהו כמה אתגרים אשר הטיפול בהם יכול לסייע בשיפור התחרות בענפים ספציפיים. תרומת המחקר בהצגת דרך נוספת ופשוטה ליישום, אשר יתרונה הוא גם בשיתוף הציבור, לאיסוף נתונים וניתוח מצב התחרות בארץ ברמה הענפית תוך כדי אבחון נקודות חולשה ספציפיות. מחקר יישומי זה עשוי לעודד שילוב מתודולוגיות כאמור במתודולוגיות הנהוגות להערכת תחרות ולצורך קידום רגולציות מתאימות בתחום הטיפול בריכוזיות ענפית.

אובר-רולינג: מחקר אמפירי, ניתוח, מסקנות והמלצות

אלה תמיר שלמה וארז ברק

במסגרת תיקון 20 לחוק החברות, שנועד להתמודד עם טענות לגבי תגמול מופרז לנושאי משרה בחברות ציבוריות, נקבע כי החלטות תגמול מסוימות תהיינה טעונות אישור אספת בעלי המניות. עם זאת, כך נקבע, במקרים מסוימים ועל פי נימוקים מפורטים, הדירקטוריון יהיה רשאי "להתגבר" על החלטת האספה ולאשר את החלטת התגמול, למרות התנגדותה – או כלשון המונח הלועזי, לבצע אובר-רולינג.

בתקופה האחרונה נצפה שימוש גובר באפשרות זו, וזאת, גם במקרים בהם עלה הרושם כי הדבר אינו תואם את כוונת המחוקק, ואף, במקרים מסוימים, עלה ספק האם הדבר נעשה באופן המקיים את דרישות החוק. בעקבות זאת, עלו קריאות מצד בעלי מניות שלא לחדש את כהונתם של דירקטורים שהשתתפו בהחלטות אובר-רולינג. הנושא עלה לכותרות במיוחד לאחר שקריאות אלו אכן הביאו לאי חידוש כהונתם של שני דירקטורים חיצוניים. אלא שלמרות העיסוק הגובר בסוגיה, אין עדיין ספרות מקיפה בנושא, ורק לאחרונה – כמעט בלי-ברירה, התייחסו אליה רשות ניירות ערך והיועצת המשפטית לממשלה. מאמר זה מבקש לתרום להשלמת הריק באמצעות בחינה מעמיקה של הרקע לתיקון 20, כמו גם הצגה לראשונה של ניתוח מקיף שהתבסס על ניסיון לאתר את כלל החלטות האובר-רולינג שהתקבלו מאז נקבע התיקון, תוך ניסיון לקשור בין מגמות השימוש באובר-רולינג לתהליכים ציבוריים ורגולטוריים שונים. בנוסף, במטרה להסיק מסקנות על האופן בו משתמשים הדירקטוריונים באפשרות לבצע אובר-רולינג, המאמר מציג ניתוח של הנימוקים להחלטות האובר-רולינג, כפי שהופיעו בדיווחי החברות על כך. עוד נבקש לקיים דיון בקשר בין החלטות אובר-רולינג לבין הצבעה על חידוש כהונה של דירקטורים. לבסוף, בהתאם למסקנותינו ולניסיוננו המשותף, יובאו מספר המלצות מדיניות, שאנו סבורים כי יקדמו שיח קונסטרוקטיבי בין הגופים המוסדיים ושאר בעלי המניות לחברות הציבוריות ולדירקטורים סביב הסוגיה. זאת מתוך תקווה שהמאמר יסייע הן לדירקטוריונים והן לבעלי המניות לעשות, כל אחד מהם, שימוש ראוי בכוח שהוענק להם.

על אשראי צרכני, כלכלה התנהגותית והגנה על צרכנים

אמיר ונג

כלכלה התנהגותית היא ענף של הכלכלה אשר חוקר כיצד גורמים פסיכולוגיים, חברתיים, קוגניטיביים ורגשיים משפיעים על החלטותיהם הכלכליות של יחידים וקבוצות. הכלכלה המסורתית מניחה כי אנשים פועלים בצורה רציונלית ומבצעים החלטות כלכליות מיטביות. הכלכלה ההתנהגותית לעומת זאת מלמדת שאנשים לעיתים קרובות פועלים בדרכים בלתי רציונליות, וש"הטעויות", אשר נובעות מהטיות קוגניטיביות ורגשיות, הן למעשה שיטתיות וצפויות.

החלק הראשון של מאמר זה יציג תחילה מדוע אשראי צרכני הוא מוצר אשר מועד באופן מיוחד להטיות בקבלת החלטות, שמזהה הכלכלה ההתנהגותית, ואז יסקור וידגים כמה מההטיות המשמעותיות ביותר לעניין אשראי (לדוגמה "העדפת ההווה"). לאחר מכן נמשיך ונטען שספקי אשראי צרכני צפויים לנצל את ההטיות הללו לטובתם ונציג מחקרים וראיות שמראים שכך קורה בפועל. נעמוד גם על כך שעליה ברמת התחרות בין ספקי האשראי הצרכני אינה צפויה להוביל לצמצום תופעת ניצול ההטיות של הצרכנים.

החלק השני של המאמר יבחן כיצד ובאיזו מידה מגן הדין בישראל על הצרכנים מפני ניצול של ההטיות האופייניות להם. אנו נראה שהדין הקיים מעניק הגנה שמתמצה בכללים נקודתיים למדי, שהאפקטיביות שלהם כשלעצמה אינה ברור לעתים, ומכל מקום מגנים על הצרכן באופן אנקדוטלי בלבד; כלומר במוצרים מסויימים בלבד ומפני דרכי ניצול ספציפיות בלבד. עוד נראה שהסטנדרטים הרחבים שבחקיקה, אשר משתרעים באופן רחב על מכלול הפעילות של ספקי האשראי, מעוגנים בתפיסה מסורתית בלבד ואינם מציעים הגנה משמעותית מפני ניצול ההטיות שחשפה הכלכלה ההתנהגותית.

החלק השלישי של המאמר יציג את המהלך הרגולטורי החדשני של הרשות המפקחת על שירותים פיננסיים באנגליה: ה-Consumer Duty Rule שנכנס לתוקף באמצע שנת 2023. נסקור את המבנה והמתודולוגיה הייחודיים של רגולציה חדשה זו, ונראה כיצד היא שואפת להוביל לשיפור המצב הקיים גם בכל הנוגע לניצול ההטיות שחשפה הכלכלה ההתנהגותית. נוסיף וננסה להעריך את הפוטנציאל והישימות של רגולציה חדשה זו ונעמוד בפרט על הצורך בהקדשת משאבים משמעותית מצד הרגולטור כדי שרגולציה שכזו תהיה אפקטיבית.

